

ΖΑΧΑΡΙΑΣ Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗΣ

ΤΟ «MONTE DI PIETÀ» ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΤΩΝ ΙΠΠΟΤΩΝ
ΣΤΗ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗ ΡΟΔΟ (1505,1516)

Στον αγαπητό συνάδελφο και φίλο
Don Giorgio Fedalto

Τα πιστωτικά, χωρίς επιτόκιο, επί ενεχύρω ιδρύματα ή αγαθοεργά ενεχυροδανειστήρια, γνωστά ως *Monti di Pietà*, εμφανίζονται στην ιταλική χερσόνησο κατά την πρώιμη περίοδο της νεότερης εποχής, μόλις σχεδόν λήγει ο Μεσαίωνας*. Θεωρήθηκαν από τους ιστορικούς ως «προϊόντα» της δημοσιονομικής εξασθένησης, της πολιτικής κρίσης, του αντισημιτισμού και της φιλανθρωπικής δράσης των Φραγκισκανών μοναχών, ιδιαίτερα του κλάδου των *Minori Osservanti*. Η ίδρυση του MdP συνοδεύεται την ίδια στιγμή τόσο από την εκδίωξη των τοκογλύφων Εβραίων της οικείας πόλης, όσο και από τα πύρινα κηρύγματα των Φραγκισκανών.

Τα εν λόγω γνωρίσματα χαρακτηρίζουν το πρώτο πρώτο MdP που το 1462 άρχισε να λειτουργεί στην *Regugia*. Θα χρησιμεύσει έπειτα ως μοντέλο στα τόσα άλλα της βόρειας και κεντρικής Ιταλίας που θα αναδειχθούν τα επόμενα χρόνια¹. Φυσικά, καθένα διατηρεί και τις ιδιαιτερότητες κα-

* Οι συντομογραφίες που χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη είναι: Α ή Β, που δηλώνουν τα έγγραφα του Παραρτήματος· πλάι στο γράμμα αναγράφεται και ο αριθμός-στίχος του εγγράφου. -MdP: Monte di Pietà. -MM: Μέγας Μάγιστρος των Ιωαννιτών Ιπποτών. -Παπαδία: Αναστασία Παπαδία-Λάλα, *Το Monte di Pietà του Χάνδακα (1613-μέσα 17ου αιώνα)*. Συμβολή στην κοινωνική και οικονομική ιστορία της βενετοκρατούμενης Κρήτης, Αθήνα 1987 (παράρτημα αρ.2 του περιοδικού *Παρουσία*). -Pullan: Brian Pullan, *La politica sociale della Repubblica di Venezia. 1500-1620*. I. *Le Scuole Grandi, l'assistenza e le leggi sui poveri*, II. *Gli Ebrei veneziani e i Monti di Pietà*, traduzione di Paola Pavanini, Roma 1982 (Il Veltro editrice) [οι δύο τόμοι με συνεχή σελιδαρίθμηση].

1. Pullan, σ. 496-497, 506· βλ. επίσης την ενδιαφέρουσα διδακτορική διατριβή της Carol Bresnahan Menning, «*Una tal laudabile opera*»: *the Monte di Pietà in late Renaissance Florence*, Thesis at Brown University (May, 1986), σε δακτυλόγραφη μορφή που κυκλοφορεί από το University Microfilms International, σ. 18-40.

θεμιάς πόλης με τα χαρακτηριστικά του πολιτικού-διοικητικού συστήματός της.

Οι ειδικές μελέτες είναι πάμπολλες για τα Monti διαφόρων πόλεων της βενετικής Terra Firma (Πάδοβας, Brescia, Verona, Vicenza, Treviso, Belluno κ.α.), ή του Μιλάνου, του Carpi, της Siena, της Φλωρεντίας, της Pistoia, του Foligno, του Recanati, της Macerata, της Assisi, του Urbino, της Ancona, του Viterbo, της Bologna κ.λ.²

Και στην ελληνική Ανατολή ο χρηματοπιστωτικός αυτός θεσμός μεταφυτεύθηκε από τη Δύση, κουβαλώντας τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά του, υφιστάμενος όμως και την επιρροή των τοπικών θεσμών. Χάρη στη μονογραφία της Παπαδία-Λάλα, διαθέτομε σήμερα τεκμηριωμένες μαρτυρίες για την ίδρυση και λειτουργία του MdP του Χάνδακα (Ηράκλειο), από το 1613, του Ρεθύμνου, από το 1628-1631, ενώ ήταν ήδη γνωστά τα Monti της Κέρκυρας (1630-1631), της Ζακύνθου (1670), της Κεφαλονιάς και της Ιθάκης (1677)³. Πρόκειται, δηλαδή, για περιοχές υπό βενετική κατοχή, στις οποίες και μεταφέρθηκε από τη Βενετία η αντίληψη για το οργανωμένο, υπό κρατικό έλεγχο, ενεχυροδανειστήριο. Δικαιολογημένα, επομένως, θεωρήθηκε ότι το πρώτο στον ελληνικό χώρο MdP υπήρξε του βενετοκρατούμενου Χάνδακα το 1613⁴.

Με την παρούσα εργασία αποδεικνύεται ότι στην ιπποτοκρατούμενη Ρόδο θα συναντήσουμε, έναν αιώνα και περισσότερο πριν από εκείνο του Χάνδακα, το πρώτο –για την ώρα– MdP με πλήρες καταστατικό και συμπληρωματικές διατάξεις. Τα σχετικά έγγραφα τα βρήκα στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Μάλτας. Παρατίθενται στο παράρτημα ως Α, του έτους 1505, και Β, του 1516. Τα προβλήματα και τα ερωτήματα που προκαλούν οι πληροφορίες τους είναι πολύμορφα. Άλλωστε ο ίδιος ο θεσμός συνάπτεται στενά με την ανάπτυξη της κοινωνίας, με το λεγόμενο «κράτος δικαίου» και την κοινωνική πολιτική του, με τις οικονομικές δυνάμεις του

1. Βλ. τον χρήσιμο χάρτη του Pullan, σ. 472.

2. Παπαδία, σ.18-19, με καλή βιβλιογραφία: Menning, ό.π., σ. 1-17 (κριτική αντιμετώπιση της προγενέστερης εργογραφίας), 299-323 (αξιόλογα συμπεράσματα): στα νεότερα χρόνια αναφέρονται δύο σημαντικές μονογραφίες, των: Isabelle Chabot - Massimo Fornasari, *L' economia della carità. Le doti del Monte di Pietà di Bologna (secoli XVI-XX)*, Bologna 1997: Paola Antonello, *Dalla pietà al credito. Il Monte di Pietà di Bologna fra Otto e Novecento*, Bologna 1997.

3. Παπαδία, σ.40-48,158-164, όπου και η βιβλιογραφία.

4. Αυτόθι, σ. 13.

τόπου και το επίπεδο της υλικής ευημερίας του, με τη συνειδητή προσπάθεια εξισορρόπησης πλούτου και φτώχειας, των δύο άκρων της ανθρωπίνης ίσως δυστυχίας.

Φυσικά δεν φιλοδοξώ να δώσω απαντήσεις σε όλα τα προαναφερθέντα. Και τα εκδιδόμενα εδώ έγγραφα και οι υπάρχουσες πηγές δεν προσφέρουν πάντα αυτά που ζητά ο σημερινός ερευνητής. Αλλά η διαπίστωση, έστω, μερικών εκκρεμοτήτων της ροδιακής μεσαιωνικής ιστορίας ή και η διατύπωση κάποιας υποψίας για θέματα που δεν προσήγγισε ακόμη η έρευνα δικαιολογούν, ελπίζω, την προσπάθεια και τον μόχθο.

Θεωρώ καλό, λοιπόν, πρώτα να κατατάξω σε ενότητες τις προσφερόμενες μαρτυρίες, να τις αναπτύξω συνδυαστικά και συγκριτικά με άλλες παρεμφερείς, και στο τέλος να αξιοποιήσω το σύνολο των δεδομένων, για να μπορεί κανείς να σταθμίσει, αν έσπρωξα και ως ποιό σημείο προς τα εμπρός το καρότσι των γνώσεών μας για τη Ρόδο, ή να αντιληφθεί τα κενά του ιστορικού ιστού που θα απαιτήσουν μελλοντικά την κάλυψή τους.

Πριν προχωρήσω, να υπενθυμίσω ότι το MdP της Ρόδου δεν ήταν εντελώς άγνωστο ως σήμερα. Αν και δεν μπόρεσα να ανιχνεύσω τη μνεία του στο έργο του επίσημου ιστορικού του Τάγματος, του Giacomo Bosio¹, ούτε και στις αποφάσεις του Συμβουλίου των Ιπποτών², ωστόσο το βρίσκω στο πολύτιμο σύγγραμμα του Albert Gabriel. Ο συγγραφέας αυτός είχε υπόψη του το έγγραφο που εκδίδεται εδώ ως Α. Το χρησιμοποίησε μόνο στην ανεπιτυχή προσπάθειά του να εντοπίσει στην πόλη της Ρόδου το οικήμα του MdP³. Τα τελευταία χρόνια, ένας άλλος ερευνητής, Γάλλος, όπως και ο προηγούμενος, ο Poutiers, κάνει σύντομο λόγο, χωρίς τεκμηρίωση (μάλλον αντλεί από τον Gabriel), υποστηρίζοντας ότι το MdP βρισκόταν σε δημόσιο κτήριο, στην πλατεία του Αγίου Σεβαστιανού, από το οποίο δεν απέμεινε κανένα ίχνος⁴. Στον προσδιορισμό του οικήματος θα επανέλθω πιο κάτω.

1. Iacomo Bosio, *Dell' istoria della sacra Religione et illustrissima Militia di San Giovanni Gierosolimitano*, parte seconda (τ.2), in Roma 1594, σ. 483-486 (για το έτος 1505), 510-513 (για το 1516).

2. Πρβλ. τις σύντομες περιλήψεις των αποφάσεων αυτών στου J. Mizzi, *Catalogue of the Records of the Order of St. John of Jerusalem in the Royal Malta Library*, vol. II, part 1: *Archives 73-83 [Libri Conciliorum, 1459-1522]*, Malta 1970, σ.109-112 (για το 1505), 152-157 (για το 1516).

3. Albert Gabriel, *La cité de Rhodes. 1310-1522*, τ.2, Paris 1923, σ.106-107.

4. Jean-Christian Poutiers, *Rhodes et ses Chevaliers. 1306-1523. Approche historique et archéologique*, Liban (Bruxelles) 1989, σ. 244-245.

Εκτός, λοιπόν, από τον Gabriel και τον Routiers, άλλοι, απ' όσο ξέρω, δεν ασχολήθηκαν¹ με το ροδίτικο MdP.

Ας παρακολουθήσομε τώρα τα πράγματα με τη σειρά τους.

Ίδρυση και σκοπός του MdP

Στα 1505 ο MM Émery d' Amboise (10.7.1503-13.11.1512) και το Συμβούλιό του αποφάσισαν να ιδρύσουν στην πόλη της Ρόδου ένα MdP που να χορηγεί δάνεια επί ενεχύρω αποκλειστικά και μόνο στους υπηκόους του Τάγματος τούς εγκατεστημένους στα νησιά της επικράτειάς τους στην Ανατολή (εννοούνται τα σημερινά Δωδεκάνησα, εκτός από την Κάρπαθο, Κάσο, Αστυπάλαια και Πάτμο) και στο φρούριό τους στο Πετρούμι, επί της μικρασιατικής ακτής (αρχαία Αλικαρνασός). Μπορούσαν να εξυπηρετούνται και οι μισθοδίαιτοι του Τάγματος (στρατιωτικοί κυρίως, ίσως και πολιτικοί υπάλληλοι). Αποκλείονταν οι ξένοι (μη υπήκοοι ή οι προερχόμενοι από άλλες περιοχές) και οι ιερωμένοι (*persone religiose*). Η τελευταία κατηγορία, που μένει αδιευκρίνιστη, νομίζω ότι αναφέρεται στους κληρικούς του Τάγματος (Ιππότες και βοηθητικό προσωπικό) ή και στους ρασοφόρους της Δυτικής Εκκλησίας. Δύσκολα θα δεχόταν κανείς ότι συμπεριλαμβάνονταν σ' αυτούς και οι ορθόδοξοι κληρικοί -υπήκοοι του Τάγματος. Πάντως η απουσία κάποιας διευκρίνισης αφήνει ένα κενό.

Το χρηματικό, βασικό, κεφάλαιο για το νέο ίδρυμα προερχόταν από το δημόσιο Ταμείο, και προσδιορίστηκε στο ποσό των 6.000 χρυσών δουκάτων².

Μια θεμελιώδη παράλειψη του καταστατικού του 1505 θα σπεύσει να θεραπεύσει ο MM Fabrizio del Carretto (14.12.1513-10.1.1521) και το Συμβούλιό του με τις συμπληρωματικές διατάξεις της 16 Μαρτίου 1516, ότι δηλ. τα δάνεια θα χορηγούνται μόνο σ' αυτούς που έχουν ανάγκη, στους ενδεείς, όχι στους πλούσιους. Για τους πρώτους έγινε το MdP. Εκείνους μόνο θα βοηθά, όχι άλλους (B 13-14).

Τα προαναφερθέντα μας υποχρεώνουν να δώσομε κάποιες εξηγήσεις. Κατ' αρχήν, το ροδίτικο MdP στηρίζεται οικονομικά από το κράτος. Ο

1. Τις πιο πρόσφατες αναφορές στο ίδρυμα βλ. Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής, *Η Ρόδος και οι Νότιες Σποράδες στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών (14ος-16ος αι.)*, Ρόδος 1991, σ.398 και σημ. 5· ο ίδιος, Γνωστά και άγνωστα ευαγή ιδρύματα στη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου (14ος-16ος αι.), στο: *Φιλερήμου Αγάπησις*. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Αγαπητό Γ. Τσοπανάκη, Ρόδος 1997, σ. 741-742.

2. Για τα παραπάνω βλ. το Α1-9.

αρχηγός του, ο ΜΜ με το Συμβούλιό του, το ιδρύει, το προικοδοτεί από το κρατικό ταμείο, με ένα μάλιστα ποσό όχι ευκαταφρόνητο¹, το κατευθύνει και το ελέγχει (βλ. αμέσως πιο κάτω). Έχομε έναν κατ' εξοχήν κρατικό οργανισμό. Επομένως διαφοροποιείται σημαντικά από τα ιταλικά *Monti* του δεύτερου μισού του 15ου και των αρχών του 16ου αι.

Αυτά ιδρύονταν και στηρίζονταν οικονομικά χάρη στην ιδιωτική πρωτοβουλία, στους εράνους των πιστών ύστερα από θερμές προτροπές των Φραγκισκανών, σε κληροδοτήματα, συνήθως μετά από υποδείξεις νοταρίων σε μελλοθανάτους των οποίων συνέτασσαν τη διαθήκη, χάρη στις συνδρομές μελών των φιλανθρωπικών οργανώσεων ή Αδελφοτήτων². Να θυμίσω ακόμη ότι και το *MdP* του Χάνδακα ιδρύθηκε με χρήματα έλληνα-ορθόδοξου και με τη φροντίδα ελληνικής θρησκευτικής Αδελφότητας³.

Ως προς τη διοίκηση του ιδρύματος: οι τοπικοί παράγοντες και οι ντόπιες κοινωνικές ομάδες, με συγκρουόμενα συμφέροντα μεταξύ τους -καταστροφικά για τα *Monti*- ανελάμβαναν την όλη διαχείριση. Η πολιτεία επικύρωνε το καταστατικό, αλλά συχνά οι αρμόδιοι αξιωματούχοι της αδυνατούσαν να επιβάλουν την τάξη και να αναστρέψουν την παρακμιακή πορεία του *Monte*⁴.

Επίσης στη Ρόδο δεν φαίνεται να παίζουν κάποιο ρόλο στην ίδρυση του *MdP* οι Φραγκισκανοί, οι οποίοι διατηρούν στην πρωτεύουσα του νησιού από τον 15ο αι. τουλάχιστο μοναστήρι και εκκλησία⁵. Δύσκολα εξ άλλου -χωρίς να το αποκλείω- μπορεί να συνδυασθεί το *Monte* της Ρόδου με τυχόν τοκογλυφική δραστηριότητα των Εβραίων, οι οποίοι αναγκάζονται, ύστερα από εντολή του ΜΜ, της 9.1.1503, να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να μεταφερθούν στη δυτική Ευρώπη, βαρυνόμενοι με κα-

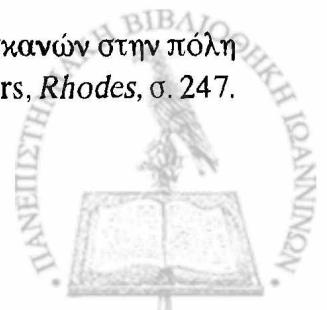
1. Τα 6.000 δονκ. ισοδυναμούσαν με 60 ετήσιους μισθούς (!) του Ιππότη α' τάξεως που ήταν ταμίας του Τάγματος (100 δονκ. τον χρόνο): τον ίδιο ετήσιο μισθό είχε και ο γραμματοδιδάσκαλος της Ρόδου στα 1510: Τσιρπανλής, *Η Ρόδος*, σ.189 σημ.7, 402-403· πρόσθετες μαρτυρίες σχετικές με αξίες των αγαθών βλ. ακόμη Ζαχ. Τσιρπανλής, *Ανέκδοτα έγγραφα για τη Ρόδο και τις Νότιες Σποράδες από το αρχείο των Ιωαννιτών Ιπποτών. 1(1421-1453)*, Ρόδος 1995, σ.146-151.

2. Pullan, σ.516-517,648-649.

3. Παπαδία, σ.49-79.

4. Pullan, σ.514-515,644-645,675-679, και Παπαδία, σ.141-144,150.

5. Για το μοναστηριακό συγκρότημα και τις εκκλησίες των Φραγκισκανών στην πόλη της Ρόδου (από το 1457 και έπειτα) βλ. Gabriel, *La cité*, τ.2, σ.163· Poutiers, *Rhodes*, σ.247.

τηγορίες για παρανομίες και εγκληματικές πράξεις¹. Η ίδρυση του MdP, δύο μόλις χρόνια μετά την εκδίωξή τους, να υποδηλώνει άραγε την απουσία πιστωτικών πράξεων που διενεργούσαν οι Εβραίοι στη Ρόδο; Είναι άλλωστε γνωστή η χρησιμότητα του εβραϊκού στοιχείου στη δανειοληπτική πολιτική των κρατών κατά τον Μεσαίωνα και τους νεότερους χρόνους. Ακόμη και μετά τη λειτουργία των Μοντι, οι Εβραίοι δεν χάνουν τις συναλλαγές τους ούτε ξεριζώνονται ολοκληρωτικά².

Τα έγγραφά μας, βέβαια, δεν κάνουν την παραμικρή μνεία για τους Εβραίους της Ρόδου. Όπως και αν έχει το πρόβλημα, είναι σαφής η πρόθεση του κράτους να καλύψει το κενό στο μεγάλο κοινωνικο-οικονομικό κεφάλαιο του δανεισμού προς τους φτωχούς. Πιθανώς το κενό αυτό να έγινε πιο αισθητό μετά την εκδίωξη των Εβραίων από τα νησιά του Τάγματος τον Γενάρη του 1503.

Ο πλήρης έλεγχος εκ μέρους του κράτους συμπληρώνεται με τη διάταξη, σύμφωνα με την οποία ο MM και το Συμβούλιό του διατηρούν το δικαίωμα να επιφέρουν αλλαγές, να προβούν σε αναθεωρήσεις ή προσθήκες στο καταστατικό του ιδρύματος, εφόσον το πέρασμα του χρόνου και ο ρυθμός ανάπτυξης των υποθέσεων επιβάλουν αναγκαίες ρυθμίσεις για τη στήριξή του (A 219-223). Και πράγματι θα συμβεί κάτι τέτοιο στα 1516 (B 5-9).

Τρόπος και όργανα διοίκησης

Η λειτουργία του MdP ανατίθεται σε τέσσερα πρόσωπα: σε δύο Ιππότες-επόπτες, σε έναν διευθυντή και σε έναν γραφέα. Εννοείται πως και οι τέσσερις εκλέγονται και διορίζονται από το ανώτατο εκτελεστικό όργανο της Πολιτείας, τον MM και το Συμβούλιό του. Ποιά τα καθήκοντά τους;

1. Το διάταγμα του MM αναφερόταν στην εκδίωξη των Εβραίων όχι μόνο της Ρόδου, αλλά και της Κω και των άλλων ιπποτοκρατούμενων νησιών· το περιεχόμενό του παρατίθεται εκτενώς στον Bosio, ό.π., σ. 465· το ίδιο το έγγραφο βρίσκεται στη *National Library of Malta - Arch. 79 (Liber Conciliozum, 1501-1502)*, φ. 111^ν-114^ν (σε άλλη ευκαιρία θα δώσω ολόκληρο το κείμενο στη δημοσιότητα με τον αναγκαίο σχολιασμό). Στον Bosio στηρίχτηκαν οι μεταγενέστεροι: Guy Sommi Picenardi, *Itinéraire d' un chevalier de Saint-Jean de Jérusalem dans l' île de Rhodes*, Lille 1900, σ.106-107· Marc D. Angel, *The Jews of Rhodes. The history of a Sephardic Community*, New York 1978, σ.17-18. Και οι δύο αναφέρουν λανθασμένα το 1502 (αντί το 1503)· βλ. επίσης το αξιόλογο βιβλίο του Nicolas Vatin, *L' Ordre de Saint-Jean-de-Jérusalem, l' Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux siècles de Rhodes (1480-1522)*, Paris 1994, σ. 32-33 (με ακριβείς μαρτυρίες).

2. Pullan, σ. 489-490, 503, 506, 508, 517-518.

Οι δύο Ιππότες. Βασική τους υποχρέωση, να είναι παρόντες σε κάθε συναλλαγή του ιδρύματος: κατά την παραλαβή του ενεχύρου, την παράδοση του χρηματικού ποσού του δανείου, κατά την επιστροφή του πρώτου στον δικαιούχο, καθώς και την καταβολή των δανεισθέντων μαζί με την προσαύξηση (βλ. πιο κάτω για το επιτόκιο). Όφειλαν να παρευρίσκονται επίσης στον χώρο που εκπλειστηριάζονταν τα ενέχυρα (και γι' αυτό βλ. παρακάτω). Με την παρουσία τους ακόμη να διασφαλίζουν την ίση μεταχείριση πλούσιου και φτωχού, όταν διενεργείτο ο πλειστηριασμός, και να μην παρασύρονται από εύνοια ή αίσθημα φιλίας. Να ελέγχουν με προσοχή τα κιβώτια (με τα χρήματα και τα ενέχυρα), αν είναι ασφαλή και διατηρούνται σε καλή κατάσταση, παρά την οποιαδήποτε θετική διαβεβαίωση του διευθυντή (A 41-52). Κατά τον έλεγχο, οι δύο επόπτες να συμβουλεύονται και το βιβλίο του ενεχυροδανεισμού, ώστε να διαπιστώνουν, μαζί με τον διευθυντή, τη λήξη κάθε φορά του χρόνου παραμονής του ενεχύρου στο ίδρυμα, και να προσδιορίζουν τη διαδικασία του πλειστηριασμού (A 97-99). Σύμφωνα με τις διατάξεις του 1516, οι δύο Ιππότες και ο διευθυντής είχαν την πλήρη ευθύνη της έγκρισης του δανείου, καθώς και της αποφασιστικής διάκρισης, από τους αιτούντες, σε έχοντες-δικαιούχους και μη έχοντες (B 10-14).

Ο διευθυντής ή διοικητής. Είναι το κεντρικό πρόσωπο του *Monte*. Αυτός φορτώνεται σχεδόν όλο το βάρος για την εύρυθμη λειτουργία του ιδρύματος. Πρέπει να διακρίνεται για την καλή διαγωγή του και την έντιμη ζωή του· να έχει φήμη αγαθή στην κοινωνία της Ρόδου (A 10-11). Δεν σημειώνεται, αν θα προέρχεται από τους Λατίνους ή τους Έλληνες των νησιών. Το ίδιο παρατηρούμε και για τον γραφέα (βλ. πιο κάτω). Μια τέτοια παράλειψη ίσως δηλώνει την αδιαφορία των Ιπποτών να διακρίνουν τους υπηκόους τους, ανάλογα με την καταγωγή τους, για να τους επιλέξουν σε μια τέτοια θέση. Αν προτιμούσαν κάποιον Λατίνο, δεν θα δίσταζαν, νομίζω, να το τονίσουν. Τους ενδιαφέρει πάνω απ' όλα η ακεραιότητα του μελλοντικού διευθυντή, του «*governatore et guardiano*» (A 11), όπως αναφέρεται.

Η εκλογή του γινόταν με αυστηρά κριτήρια και ύστερα από μυστική ψηφοφορία (*con scrutinio di balotte*: A 21-22), διαδικασία που δεν προβλέπεται ούτε για τους επόπτες-Ιππότες, ούτε για τον γραφέα. Για να καταλάβει τη θέση του ο διευθυντής έπρεπε απαραίτητως να πληρώσει κάποιο χρηματικό ποσό –μη προσδιοριζόμενο– ως εγγύηση της αξιοπιστίας του και των ικανοτήτων του. Από το ποσό αυτό θα αφαιρούνταν όσα

χρειάζονταν για την αποκατάσταση των ζημιών που θα προκαλούσε τυχόν αδεξιότητα ή αδιαφορία του (A 17-20,69-70).

Τα καθήκοντά του είναι πολλά και σοβαρά. Με δικιά του ευθύνη και κίνδυνο αναλαμβάνει τη φύλαξη χρημάτων και ενεχύρων. Επιβαρύνεται και για την πιο μικρή παρατυπία ή αρρυθμία του MdP. Ήταν υποχρεωμένος να κρατά λογαριασμό κάθε μέρα των χρημάτων που δάνειζε και των ποσών (δανείου και επιτοκίου) που εισέπραττε από τα επιστρεφόμενα στους δικαιούχους ενέχυρα (A13-17). Ο ίδιος ο διευθυντής εκτελούσε και χρέη εκτιμητή της αξίας των ενεχύρων. Στο ίδρυμα δεν υπηρετούσαν εκτιμητές (*stimatori*), όπως συνέβαινε και σε άλλα Monti¹. Αν μάλιστα ο διευθυντής έπεφτε έξω στον προσδιορισμό της αξίας των ενεχύρων, με αποτέλεσμα να εκπλειστηριάζονται σε τιμές χαμηλότερες, τότε εκαλείτο αυτός, από τον μισθό του και την εγγύησή του, να πληρώσει στο ίδρυμα τη διαφορά. Στην περίπτωση που αποδεικνυόταν πως εν γνώσει του προέβαινε στην υποτίμηση της αξίας των ενεχύρων, καταδικαζόταν σε πρόστιμο 10 δουκάτων (A 66-72). Ένα άλλο καθήκον του διευθυντή ήταν να δεσμεύει με δήλωση και όρκο τους συναλλασσόμενους, ότι δηλ. το αιτούμενο δάνειο προοριζόταν για τον εαυτό τους ή για άλλο πρόσωπο, και ότι δεν είχαν ξαναδανεισθεί ούτε είχαν πάρει πάνω από 100 δουκ., που ήταν το ανώτατο χορηγούμενο ποσό (πρβλ. γι' αυτό πιο κάτω). Ο έλεγχος τελικά της αξιοπιστίας των πελατών θα γινόταν με βάση τις εγγραφές στο λογιστικό βιβλίο του ιδρύματος (A 79-86). Επίσης ο διευθυντής καταδικαζόταν σε πρόστιμο 25 δουκ., αν δάνειζε σε κάποιον ποσό που ξεπερνούσε τα γνωστά 100 δουκ. (A 73-75).

Στον ίδιο τον *governatore* ανετίθετο και η φροντίδα να διαπιστώνει κάθε μέρα, ποιά ενέχυρα συμπλήρωναν το επιτρεπόμενο ύστατο χρονικό όριο του ενός έτους φύλαξης στο Monte, και σε συνεργασία με τους Ιππότες-επόπτες να προχωρεί στη διαδικασία του δημόσιου πλειστηριασμού (A 92-99).

Ο διορισμός του διευθυντή δεν είχε χαρακτήρα ισόβιο. Και αυτός και ο γραφέας διορίζονταν για δύο μόνο χρόνια, όχι παραπάνω. Μετά τη λήξη της διετίας, ο MM και το Συμβούλιό του όφειλαν να εκλέξουν άλλα πρόσωπα. Η επανεκλογή των ιδίων επιτρεπόταν μόνο σε επείγουσα και αναγκαία κατάσταση (A 33-37).

Μια από τις σημαντικότερες δεσμεύσεις του διευθυντή ήταν να κατοι-

1. Πρβλ. Παπαδία, σ .88, 90-91.

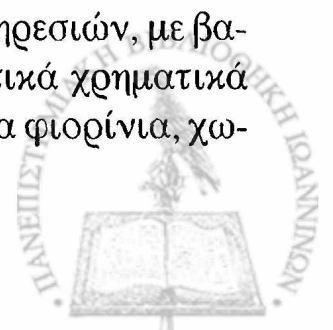
κεί στο ίδιο το κτήριο του Monte. Και τούτο, για να διασφαλίζεται περισσότερο η περιουσία του ιδρύματος (A 169-170). Το ενοίκιο, βέβαια, θα πληρωνόταν από τα έσοδα του MdP (A174). Έτσι ο διευθυντής μεταβαλλόταν και σε ένα είδος φύλακα του κτηρίου, μια που τέτοιος υπάλληλος δεν μνημονεύεται. Τελικά ο άνθρωπος εκείνος ανελάμβανε μία υπηρεσία με υψηλό δείκτη επικινδυνότητας, σε 24ωρη βάση, χωρίς περιθώρια ιδιωτικής ζωής. Η διαπίστωση αυτή χάνει κάπως ένα μέρος της σκληρότητάς της, χάρη στη διάταξη που προσδιόριζε σε δύο μόνο ημέρες την εβδομάδα, κάθε Δευτέρα και Παρασκευή, πρωί και απόγευμα (πριν και μετά το μεσημεριανό φαγητό), τον χρόνο συναλλαγής με το κοινό. Αν συνέπιπτε κάποια από τις δύο ημέρες να είναι γιορτή της Καθολικής Εκκλησίας [η Ορθόδοξη δεν αναφέρεται], τότε με κοινή απόφαση εποπτών Ιπποτών και διευθυντή, μεταφερόταν σε άλλη εργάσιμη, πριν ή μετά τις δύο προαναφερθείσες ημέρες· εκείνο που είχε σημασία ήταν να δουλεύει το ίδρυμα απαραίτητως δύο ημέρες την εβδομάδα (A 157-164).

Ανάμεσα στις ηθικές υποχρεώσεις του διευθυντή, με ποινικές συνέπειες, διακρίνω και μια άλλη με διαχρονική σημασία: να μη δέχεται, κατά τη διετή θητεία του, κανένα απολύτως δώρο, ακόμη και το πιο μικρό. Έτσι θα αποτρεπόταν οποιαδήποτε σκέψη τοκογλυφίας και παραβίασης του καταστατικού. Η απαγορευτική αυτή διάταξη ίσχυε και για τον γραφέα (βλ. πιο κάτω). Η παράβαση επέφερε σκληρή ποινή: απόλυση αμέσως από τη θέση του διευθυντή (ή του γραφέα) και κατάσχεση του ετήσιου μισθού του (εκείνης της χρονιάς): A 208-211.

Στις αναθεωρητικές διατάξεις του 1516 επισημαίνομε και άλλη ποινική ρήτρα εις βάρος του διευθυντή, εφόσον έδειχνε αδιαφορία και παρήρηχο ο κρίσιμος χρόνος για την είσπραξη του δανείου με το επιτόκιο του, ή για τη διενέργεια του πλειστηριασμού. Αν, τελικά, τα σχετικά ποσά εισπράττονταν μετά τη λήξη της θητείας του διευθυντή, τότε αυτός έχανε το δικαίωμα να πάρει τον μισθό του της τελευταίας χρονιάς (B 39-47).

Συχνά, ως εδώ, έγινε λόγος για τον μισθό του διευθυντή. Πράγματι, ο διευθυντής και ο ταμίας –για τον οποίο αμέσως έπειτα– ήταν οι δύο, μόνοι, έμμισθοι υπάλληλοι του MdP της Ρόδου. Οι Ιππότες-επόπτες είναι προφανές ότι δεν έπαιρναν καμιά αμοιβή. Σε αντίθετη περίπτωση, τα έγγραφα μας θα μνημόνευαν το χρηματικό ποσό του μισθού τους (βλ. και την παράγραφο για τα έσοδα-έξοδα του ιδρύματος).

Ειδικά, ο διευθυντής, έναντι της προσφοράς τόσων υπηρεσιών, με βαρύτερες ευθύνες και κινδύνους, απειλούμενος με σημαντικά χρηματικά πρόστιμα, θα παίρνει ετήσια αμοιβή 200 τρέχοντα ροδίτικα φιορίνια, χω-

ρίς να καταβάλλει ενοίκιο της κατοικίας του (που ήταν μέσα στο Monte): A 172-174. Πιο κάτω θα σημειωθεί η πηγή των εν λόγω χρημάτων.

Σχετικά με την αξία των 200 φιορ. ας διευκρινισθεί, ότι ένας τέτοιος μισθός ήταν ικανοποιητικός και αξιοπρεπής στην πόλη της Ρόδου. Σ' αυτόν φυσικά προστίθεται και η δωρεάν κατοικία. Να υπενθυμίσω ότι ο γραμματοδιδάσκαλος της ελληνικής και λατινικής, το 1510, στη Ρόδο, ελάμβανε ετησίως 300 φιορ., όσα και ο ταμίας του Τάγματος, αν ήταν Ιππότης α' τάξεως, ενώ αν ανήκε στη β' τάξη έπαιρνε 100 φιορ.¹

Όλα όσα παραθέσαμε πιο πάνω βοηθούν στην αναπαράσταση του προσώπου του διευθυντή, όπως τον θέλει το Τάγμα. Πρέπει να ήταν ένας άνθρωπος με υψηλές ηθικές αρχές, αδέκαστος, ανεπηρέαστος από γνωριμίες και φιλίες, τυπικός, αφιερωμένος νύχτα μέρα στη δουλειά του, κάτω από τον καθημερινό σχεδόν έλεγχο της Πολιτείας. Με τέτοιες προδιαγραφές, δύσκολα, νομίζω, ένας διευθυντής θα διέπραττε οικονομικές ατασθαλίες. Στις πρόσθετες διατάξεις του 1516, έντεκα χρόνια από την ίδρυση και λειτουργία του MdP, δεν διακρίνω κάποια έμμεση δυσφορία εις βάρος του διευθυντικού θεσμού για τυχόν παράνομες ενέργειες. Τονίζεται μόνο και τιμωρείται αυστηρά η αδιαφορία του διευθυντή στην είσπραξη των χρημάτων που δικαιούται το ίδρυμα. Προφανώς είχε παρατηρηθεί τέτοιου είδους σοβαρή αμέλεια.

Εκπλήσσει, πράγματι, η φροντίδα του Τάγματος να περιβάλει με κύρος το MdP και ιδιαίτερα το πρόσωπο του διευθυντή, χρησιμοποιώντας αυστηρά θεσμικά πλαίσια που φτάνουν και στη σκληρότητα. Και να σκεφθεί κανείς την ηθική και οικονομική φθορά που τα Monti της Ιταλίας υφίστανται την εποχή περίπου αυτή εξαιτίας της κακής διαχείρισης, εκτός από άλλους, και από τους *Massari*, δηλ. τους διευθυντές τους (πρβλ. σχετικές μαρτυρίες στου Pullan, σ. 515, 646, 678, 679).

Ο γραφέας. Είναι ο δεύτερος έμμισθος υπάλληλος του ιδρύματος. Αναφέρεται ως *scrivano* (A 24 και *passim*) και ταυτίζεται με τον γραμματέα ή *quaderniero* των Monti της Ιταλίας και της Κρήτης². Και αυτός, όπως ο διευθυντής, εκλεγόταν από τον MM και το Συμβούλιό του για δύο χρόνια, χωρίς δικαίωμα επανεκλογής, παρά μόνο αν υπήρχε έκτακτη-επείγουσα ανάγκη. Έπρεπε να είναι πρόσωπο ικανό, έμπιστο, και να καταβάλλει ως εγγύηση το ποσό των 100 δουκ. (A 23-24, 33-40). Ο μισθός του

1. Λεπτομέρειες στου Τσιρπανλή, *Η Ρόδος*, σ. 402-403.

2. Pullan, σ. 515-516· Παπαδία, σ. 88, 160, 172.

ανερχόταν στα 100 φιορ. τον χρόνο (A 173), τα μισά δηλ. από του διευθυντή¹. Άλλωστε και οι ευθύνες που επωμιζόταν ήταν λίγες.

Ποιά η δουλειά του; Αποκλειστικά, βέβαια, γραφική: διατηρούσε το λογιστικό «βιβλίο» ή κατάστιχο, στο οποίο σημείωνε το ποσό που ο διευθυντής έπαιρνε (εννοείται από το Τάγμα) και διαχειριζόταν για τις τρέχουσες ανάγκες, κατέγραφε τις καθημερινές δοσοληψίες, τα δάνεια σε όσους κατέθεταν ενέχυρα, αλλά και τα επιστρεφόμενα χρήματα με το επιτόκιο από τους δανειολήπτες. Όφειλε επίσης, όταν παρελάμβανε το ενέχυρο, να συντάσσει δύο ταυτόσημες αποδείξεις: τη μία θα την έδινε στον δικαιούχο και τη δεύτερη θα την προσαρτούσε στο ενέχυρο. Έπειτα θα περνούσε στο βιβλίο του αυτολεξεί το περιεχόμενο της εν λόγω απόδειξης.

Να υπογραμμίσω ότι το βιβλίο του γραφέα έπρεπε να είναι χωρισμένο κατά μήνες (A 25-33). Ο χωρισμός αυτός κρίθηκε απαραίτητος, για την ανεύρεση των ενεχύρων που είχαν συμπληρώσει τον χρόνο κράτησής τους (δηλ. το ένα έτος) στο ίδρυμα και έπρεπε να προωθηθούν για πλειοδοσία (A 95-99). Και ο γραφέας συμμετείχε σε μικρότερη, βέβαια, κλίμακα, μαζί με τον διευθυντή και τους επόπτες-Ιππότες, στη διαδικασία του πλειοδοτικού διαγωνισμού των ενεχύρων (A 105-107-βλ. πιο κάτω). Ήταν υποχρεωμένος ακόμη να καταγράφει, μετά σύμφωνη γνώμη των εποπτών-Ιπποτών, τα ονόματα όσων είχαν παραβιάσει τις καταστατικές διατάξεις του Monte (A 138-141).

Αλλά η πιο υπεύθυνα δέσμευση του γραφέα επισημαίνεται σε μια άλλη κρίσιμη περίπτωση, που σχετίζεται με τον ίδιο τον διευθυντή. Είναι υποχρεωμένος δηλ. να καταχωρίσει στο βιβλίο του όσους έχουν δώσει εγγυήσεις (με κάποια ποσά;) για τον διευθυντή. Επιπλέον, να παρακολουθεί μήπως κάποιος από τους εγγυητές αναχωρήσει από τη Ρόδο: τότε εγκαίρως ο γραφέας έπρεπε να σπεύσει να ενημερώσει τον MM και το Συμβούλιό του, ώστε να ορισθεί άλλος εγγυητής στη θέση εκείνου που εγκατέλειπε το νησί. Αν ο ταλαίπωρος γραφέας αδιαφορούσε ή για οποιοδήποτε λόγο δεν προέβαινε στη σχετική ενημέρωση, τότε απολυόταν από τη θέση του και έχανε ακόμη τον μισθό εκείνης της χρονιάς (A 200-207). Όσο «παράξενα» και αν ακούγεται σήμερα η προαναφερθείσα διάταξη, δικαιολο-

1. Από τα έγγραφά μας δεν προκύπτει σίγουρη διαπίστωση ότι και ο γραφέας διέμενε στο οίκημα του Monte, όπως ο διευθυντής, ή ότι είχε, τέλος πάντων, κάποιο επίδομα ενοικίου.

γείται ίσως από την ακοίμητη –υπερβολική, άραγε (:)- φροντίδα του Τάγματος να διασφαλίσει τα εχέγγυα της ακεραιότητας του κατ' εξοχήν υπεύθυνου του Monte, του διευθυντή του. Η εμπλοκή του γραφέα στην προσπάθεια αυτή αποκαλύπτει τη στενή αλληλεξάρτηση στο μοίρασμα των ευθυνών ανάμεσα στους δύο έμμισθους υπαλλήλους του ιδρύματος.

Αξίζει εξ άλλου να προσθέσω μία σκέψη που μου δημιουργεί το ορθολογιστικό πνεύμα του γραφειοκρατικού δείγματος που αναπτύχθηκε πιο πάνω. Σκέφτομαι δηλ. τη μεγάλη αξία που το Κράτος-Τάγμα, δικαιολογημένα, απέδιδε στο περιεχόμενο του κατάστιχου του γραφέα για την καλή λειτουργία του MdP. Είναι όμως μια αξία που δεν θα μειωνόταν και σήμερα σε τίποτε, αν είχαμε την τύχη και βρήκαμε ένα τέτοιο «βιβλίο». Η βοήθειά του για μας θα ήταν πολύτιμη, γιατί θα συνέβαλλε στην αναστήλωση της καθημερινής ζωής με τις αγωνίες της και τη συνεχή αναζήτηση διεξόδων.

Ενέχυρο, δάνειο, τόκος

Τί λογής αντικείμενα γίνονταν δεκτά στο MdP; Πρώτα πρώτα, τα χρυσά και τα ασημένια· έπειτα, τα κοσμήματα και οι πολύτιμες (επεξεργασμένες) πέτρες. Η δεύτερη κατηγορία (όπως άλλωστε και σήμερα) τοποθετείτο σε χαμηλότερη χρηματική κλίμακα, με ανάλογη διαβάθμιση στη χορήγηση του δανείου.

Έτσι για τα πρώτα, τα χρυσά και τα αργυρά, η αξία τους μπορεί να υπολογισθεί κατά $\frac{1}{4}$ μεγαλύτερη από το δανειζόμενο ποσό. Π.χ. για να εγκριθεί δάνειο 100 δουκ., θα έπρεπε τα ενέχυρα να έχουν εκτιμηθεί στα 125 δουκ. Για τα άλλα, τις πέτρες και τα κοσμήματα, ο αντίστοιχος υπολογισμός έφτανε στο $\frac{1}{3}$: δηλ. για να πάρει κανείς 100 δουκ. δάνειο, έπρεπε τα εν λόγω ενέχυρα να αξίζουν 133 δουκ. (Α 64-66).

Παρόμοια αξιολογική αναλογία διαπιστώνομε και σε ιταλικά Monti, όπως στο Treviso, όπου πράγματι τα ενέχυρα από χρυσάφι, ασημί ή άλλο πολύτιμο (μη φθαρτό) μέταλλο μπορούσαν να θεωρηθούν ότι αξίζουν $\frac{1}{3}$ περισσότερο από το χορηγούμενο δάνειο (Pullan, σ.507,513). Στο ροδίτικο MdP δεν αναφέρεται να γίνονται δεκτά και ενέχυρα άλλου είδους, όπως ενδύματα, ποικίλα υφάσματα, οικιακά σκεύη ή αντικείμενα που υφίστανται με τον χρόνο κάποια φθορά, ή ακόμη χρεώγραφα, όπλα κ.ά.¹

1. Πρβλ. Pullan, σ. 513 (η εκτίμηση για τα είδη ρουχισμού ή γενικά για αντικείμενα που υφίσταντο τη φθορά του χρόνου έφτανε μόλις στο 50% της πραγματικής αξίας τους, για να δοθεί ισόποσο δάνειο)· βλ. και Παπαδιά, σ. 97,171.

Να υπενθυμίσω ότι στη Ρόδο δεν χρησιμοποιούνται ειδικοί εκτιμητές. Τη δουλειά αυτή την έκανε, όπως είδαμε, ο διευθυντής.

Ποιό ήταν το ανώτατο όριο (*plafond*) του εγκρινόμενου δανείου; Αυτό έφτανε, για κάθε συναλλασσόμενο, τα 100 χρυσά δουκ. (A 63), τα οποία όμως, το 1516, κατεβαίνουν στο ένα τρίτο, αφού τότε ορίζονται, ως το πιο υψηλό ποσό, τα 100 ροδίτικα φιορίνια (B 10-12)¹.

Αυστηρές ήταν οι διατάξεις που προδιέγραφαν τις κινήσεις του διευθυντή ως προς την έγκριση του δανείου. Κατ' αρχήν, εσφαλμένη, χαμηλότερη από το κανονικό, εκτίμηση του ενεχύρου επεβάρυνε τον διευθυντή, ο οποίος και εκαλείτο να καταβάλει στο ταμείο του Monte τη διαφορά εξ ιδίων. Αναφέρθηκε και πιο πάνω, ότι ο ίδιος καταδικαζόταν σε πρόστιμο 10 δουκ., αν εκ προθέσεως (*scienter*) προέβαινε σε λάθος εκτίμηση του ενεχύρου (A 66-72). Και σε ανώτερη χρηματική ποινή ακόμη υποβαλλόταν, αν χορηγούσε δάνειο πάνω από 100 δουκ. σε ένα και το αυτό άτομο. Τότε θα πλήρωνε πρόστιμο 25 δουκ. (A 73-75).

Για να αποφευχθούν απάτες και δόλιες ενέργειες, έπρεπε οι συναλλασσόμενοι να δεσμευθούν με όρκο ότι το δάνειο το παίρνουν μόνο για τον εαυτό τους· ή, αν το θέλουν για άλλα άτομα, όφειλαν να τα αναφέρουν ονομαστικά, και ακόμη ότι το χορηγούμενο ποσό δεν ξεπερνά συνολικά τα 100 δουκ. Η διακρίβωση της ειλικρίνειάς τους θα τεκμηριωνόταν μέσα από έλεγχο των σχετικών εγγραφών στο «βιβλίο» του γραφέα (A 78-86). Αν αποδεικνύονταν ανειλικρινείς, εγκαλούνταν ως επίορκοι· και όποιος αποκαλύπτετο ότι είχε ξεπεράσει τα 100 δουκ. του δανείου, καταδικαζόταν στην ποινή των 25 δουκ., τα οποία θα κατακρατούνταν από την αξία των ενεχύρων του· και αν δεν συμπληρωνόταν το ποσό, τα υπόλοιπα του πρόστιμου θα εισπράττονταν από άλλα περιουσιακά στοιχεία του ενόχου (A 87-91).

Με ιδιαίτερη εμμονή στα 1516 το Τάγμα διευκρινίζει το πάρε-δώσε ενεχύρου-δανείου. Έτσι ο καθένας μπορεί να καταθέτει μόνο το δικό του ενέχυρο, ή, αν το κάνει για λογαριασμό άλλου, απαραίτητως να ονομάζει τον δικαιούχο. Και φυσικά το εισπραττόμενο δάνειο θα προορίζεται για χρήση εκ μέρους του νόμιμου δικαιούχου και όχι του διαμεσολαβητή. Ο τελευταίος, αν αποδειχθεί αναξιόπιστος, θα τιμωρηθεί με πρόστιμο 10 δουκ. (B 30-36).

1. Ως γνωστό, κατά τα τέλη του 15ου αι., το 1 δουκ. ισοδυναμούσε με 3 φιορ. (Τσιρπανλής, *Ανέκδοτα έγγραφα*, σ. 147). Αλλά και πάλι το *plafond* των 100 φιορ. ήταν αρκετά σημαντικό. Πρβλ. πιο κάτω συγκριτικά στοιχεία από άλλα Monti.

Διάρκεια χρήσης του δανείου

Το δάνειο εχορηγείτο για να χρησιμοποιηθεί, το μέγιστο, επί ένα έτος. Για το ίδιο διάστημα, και όχι παραπάνω ούτε μία ημέρα, έμενε και το ενέχυρο στο MdP (A 92-93). Το χρονικό αυτό όριο ήταν συνηθισμένο (π.χ. στη Μαντονα ή στην Κρήτη), αν και έχουμε και βραχύτερο καταληκτικό χρόνο, δηλ. τους έξι μήνες (π.χ. στο Treviso)¹. Ο χρόνος μετριόταν από την ημέρα της συναλλαγής.

Για να διευκολύνεται ο διευθυντής στον προσδιορισμό και την επισήμανση της λήξης της προθεσμίας, έπρεπε, όπως ο γραφέας κρατούσε στο βιβλίο του με τον μήνα, χωριστά, κάθε εγγραφή ενέχυρου, να τοποθετεί στα κιβώτια φύλαξης τα αντικείμενα σε διακριτές θέσεις κατά αυστηρή χρονολογική τάξη. Με οδηγό το βιβλίο του γραφέα, οι δύο Ιππότες-επόπτες και ο διευθυντής συγκέντρωναν τα ενέχυρα που είχαν συμπληρώσει το ένα έτος στο MdP. Προέβαιναν έπειτα σε δημόσια ανακοίνωση στο Εμποροδικείο (*Commerchio*)² της Ρόδου, και καλούσαν τους δικαιούχους να προσέλθουν να παραλάβουν τα τιμαλφή τους, τακτοποιώντας τις οφειλές τους στο ίδρυμα. Δινόταν μάλιστα, μετά τη λήξη του έτους, και μία ευεργετική παράταση 15 ημερών στους δικαιούχους-οφειλέτες (A 92-103).

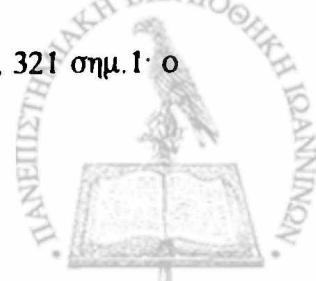
Στα 1516 ο MM και το Συμβούλιό του επιμένουν με έμφαση στην πιστή τήρηση των εν λόγω χρονικών προσδιορισμών (1 έτος+15 ημ.). Μετά την παρέλευση και των 15 ημερών, άλλη παράταση ή αναβολή δεν μπορούσε να δικαιολογηθεί με κανένα τρόπο (B 19-29). Μιά τέτοια επιμονή υποκρύπτει ίσως παραβιάσεις των προθεσμιών, μεταξύ 1505-1516, που θα κατέληξαν εις βάρος των συμφερόντων του MdP, όπως π.χ. η τυχόν αδιαφορία των υπευθύνων για το έγκαιρο εκπλειστηρίασμα των ενέχυρων.

Ο πλειοδοτικός διαγωνισμός

Αυτός ακολουθούσε, υποχρεωτικά, αμέσως μετά την εκπνοή των εν λόγω 15 ημερών. Τη διαδικασία την ξεκινούσαν οι Ιππότες-επόπτες, ο διευθυντής και ο γραφέας. Τα αζήτητα ενέχυρα παρέμεναν στο σφυρί επί 15

1. Pullan, σ. 507.513 (με τη σωστή παρατήρηση ότι ο βραχύχρονος δανεισμός των Monti αποτελούσε, τελικά, μειονέκτημα μπροστά στον μακράς διάρκειας δανεισμό εκ μέρους των Εβραίων). Για το ένα έτος στο Monte του Χάνδακα: Παπαδία, σ. 96.

2. Για το ίδρυμα και τη λειτουργία του: Τσιρπανλής, *Η Ρόδος*, σ. 305, 321 σημ.1· ο ίδιος, *Ανέκδοτα έγγραφα*, σ. 183.

ημέρες. Την τελευταία μέρα κατακυρώνονταν στον πλειοδότη (Α 102-107· πρβλ. και Β 23-24, 28-29). Από την πώληση αυτή το MdP έπρεπε απαραίτητα να εισπράξει το ποσό του δανείου που είχε χορηγήσει, καθώς και την καθορισθείσα προσαύξηση (*augmento*) ή τον τόκο (βλ. πιο κάτω). Αν περίσσευε κάποιο ποσό, το έδιναν στον πρώην δικαιούχο-οφειλέτη (Α 107-110). Παρόμοια κατανομή των χρημάτων επισημαίνεται σε καταστατικά και άλλων *Monti* (όπως της Brescia, του Treviso, της Κρήτης κ.λ.)¹.

Ο τόκος

Η είσπραξη επιτοκίου για το δάνειο το χορηγούμενο από το MdP υπήρξε από τα πιο αδύνατα σημεία του θεσμού, και ένα θέμα που προκάλεσε έντονες συζητήσεις και προβληματισμό ανάμεσα στους νομομαθείς και στους εκκλησιαστικούς κύκλους της Δύσης, κατά το δεύτερο μισό του 15ου αι. Τελικά η Καθολική Εκκλησία και οι άνθρωποί της (Φραγκισκανοί και άλλοι), μέχρι πρό τινος σκληροί κατήγοροι και αρνητές του τόκου, υποχρεώθηκαν να τον υιοθετήσουν, σε χαμηλή, βέβαια, κλίμακα, για να διασφαλίσουν τις στοιχειώδεις λειτουργικές ανάγκες των *Monti*, αποτρέποντας, την τελευταία στιγμή, το κλείσιμό τους.

Οι πάπες, από τον Πίο Β' (1458-1464) ως τον Ιννοκέντιο Η' (1484-1491), είχαν δώσει επίσημα την έγκρισή τους για τη λειτουργία των *Monti* στην Ιταλία, με την επιβολή του απαραίτητου –και αυστηρά ελεγχόμενου– επιτοκίου². Και λίγο αργότερα, κατά την Ε' Σύνοδο του Λατερανού (1512-1517), ο πάπας Λέων Ι' με τη βούλα του του Μαΐου 1515 αναγνώρισε τη χρησιμότητα και την αγαθοεργό σκοπιμότητα των *Monti*, καθώς και την είσπραξη του επιτοκίου³.

Έτσι τα *Monti* της Ιταλίας επέβαλλαν ετήσιο τόκο που κυμαινόταν από 12% ως και 2,5%, όπως στο Gubbio: 12%-8%, στην Perugia: 10%-6%, στην Πάδοβα: 5%, το ίδιο στη Vicenza και στο Bergamo (που κατέβηκε στο 3%), στο Udine: 4%, στη Verona: 6% (για μεγάλα δάνεια), στην Crema: 2,5%⁴, ή στον Χάνδακα της Κρήτης: 6%⁵.

Στη Ρόδο, λοιπόν, του 1505 και του 1516, οι Ιππότες δεν αντιμετώπι-

1. Pullan, σ. 507, 513· λεπτομέρειες στις Παπαδία, σ. 98-99.

2. Ενδιαφέρουσες όσες μαρτυρίες προσκομίζει ο Pullan, σ. 507-509.

3. Αυτόθι, σ. 510-511.

4. Αυτόθι, σ. 506-507, 641, 643.

5. Παπαδία, σ. 96.

ζαν καμιά αναστολή (ηθική ή άλλη) στην επιβολή επιτοκίου. Η Ρώμη προ πολλού είχε ανάψει το πράσινο φως. Άλλωστε οι Ιππότες, αρκετά πιο πριν, ρεαλιστές έμποροι καθώς αποδείχτηκαν, χρησιμοποιούσαν σιωπηρά, αλλά ευρύτατα, τον τόκο στις συναλλαγές τους¹. Έτσι το ροδίτικο MdP εισέπραττε επιπλέον ένα δηνάριο τον μήνα για κάθε δανειζόμενο φιορίνι. Επομένως, τον χρόνο, το ένα φιορίνι του δανείου επιβαρυνόταν με 12 δηνάρια (A 176-178). Υπολογίζεται ότι το ροδίτικο φιορίνι αντιστοιχούσε σε 320 δηνάρια². Άρα ο ετήσιος τόκος ανερχόταν περίπου στο 3,7%.

Φαίνεται όμως πως το ποσοστό αυτό θεωρήθηκε κάπως υψηλό και ότι υπερέκαλυπτε τα έξοδα του ιδρύματος (πρβλ. αμέσως πιο κάτω). Έτσι μάλλον εξηγείται η απόφαση του Τάγματος στα 1516 να μειώσει στο μισό το επιτόκιο: το ένα δηνάριο για κάθε φιορίνι του δανείου μηνιαίως κόβεται στη μέση· ετησίως τα δηνάρια φτάνουν τα έξι και ο τόκος, κατά συνέπεια, πέφτει στο 1,85%. Η νέα απόφαση ισχύει από την ημέρα της κοινοποίησής της (16.3.1516, B15-18), θα εφαρμοσθεί όμως τόσο για τις καινούργιες δανειοδοτήσεις όσο και για τις παλιές, από την εν λόγω, φυσικά, χρονική στιγμή και έπειτα.

Σημειωτέον ότι η εισπραξη των δηναρίων ή του τόκου γινόταν κατά την ημέρα της λήξης του δανείου. Ο οφειλέτης δηλ. όταν επέστρεφε το δάνειο, κατέβαλλε και το οικείο *augmento*, την προσαύξηση. Αυτή επίσης συνόδευε υποχρεωτικά την αξία του ενεχύρου που κατέληγε στον πλειοδοτικό διαγωνισμό. Ο διευθυντής και ο γραφέας είχαν αυστηρή εντολή να εισπράττουν συστηματικά την προσαύξηση (A 178-181).

Έσοδα και έξοδα

Το MdP της Ρόδου το έστησαν οι Ιππότες ως ίδρυμα αυτοχρηματοδοτούμενο. Όπως είδαμε, μόνο το βασικό κεφάλαιο (6.000 δουκάτα: A 5-6) προσέφεραν από το δημόσιο ταμείο του Τάγματος. Το ποσό αυτό, θεωρητικά και πρακτικά, έπρεπε να παραμένει άθικτο, ούτε να αυξάνεται, ούτε να μειώνεται (πρβλ. A 174-176, 195). Τα αναφερθέντα δουκάτα προορίζονταν αποκλειστικά και μόνο για δάνεια, που, όταν οι οφειλέτες τα επέστρεφαν, έστω και μέσα από τη διαδικασία του πλειοδοτικού διαγωνισμού, συνέβαλλαν κάθε φορά στη συμπλήρωση της ακεραιότητας του αρχικού κεφαλαίου.

Και τα έξοδα της λειτουργίας του Monte ποιός τα πλήρωνε; Αυτά βά-

1. Τσιρπανλής, *Ανέκδοτα έγγραφα*, σ. 144-145.

2. Αυτόθι, σ. 147 (όπου αντιστοιχίες των νομισμάτων).

ραινταν τα θυλάκια των δανειοληπτών, σύμφωνα με την αποδεκτή και από την Εκκλησία αρχή του «*qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat*»¹.

Ποιά, τελικά, ήταν τα έξοδα; Σποραδικά αναφέρθηκαν πιο πάνω. Ας τα δούμε συνολικά: 200 φιορ. τον χρόνο ως μισθός του διευθυντή (A 172-173)· 100 φιορ. τον χρόνο ως μισθός του γραφέα (A 173)· ενοίκιο κατοικίας του διευθυντή μέσα στο οίκημα του *Monte*, χωρίς να προσδιορίζεται το ποσό (A 169, 174, ή B 43)· τα χρήματα για την κατασκευή των κιβωτίων φύλαξης (πρβλ. πιο κάτω) και άλλων επίπλων του ιδρύματος, χωρίς μνεία του ποσού (A 194). Όλα αυτά, λοιπόν, δεν έπρεπε να θίξουν το παραπάνω κεφάλαιο. Θα προέρχονταν εξ ολοκλήρου από το *augumento*, από τον τόκο, το ένα ή το μισό δηνάριο, με τον τρόπο που πριν από λίγο αναπτύξαμε.

Να γιατί οι διατάξεις του καταστατικού επανέρχονται φορτικά στην είσπραξη του τόκου. Από αυτόν θα θεραπεύονταν οι λειτουργικές ανάγκες του MdP, θα πληρώνονταν οι μισθοί και τα ενοίκια (A 181-183, 193-194, ή B 42-44), τα λεγόμενα σήμερα ανελαστικά έξοδα. Ο διευθυντής και ο γραφέας, σε δεύτερο πλάνο, που είχαν και άμεσο συμφέρον, καλούνται επίμονα να προσέχουν το καταβαλλόμενο *augumento* μαζί με το επιστρεφόμενο από τον οφειλέτη δάνειο, να μην αδιαφορούν και αφήνουν σε αδράνεια τα ενέχυρα, μετά την ετήσια λήξη της φύλαξής τους, αλλά να τα εκπλειστηριάζουν εγκαίρως, ώστε ο τόκος να εισρέει στο ταμείο του ιδρύματος. Αν αδιαφορήσουν για τη διενέργεια του πλειοδοτικού διαγωνισμού, τότε τη ζημιά του *Monte* θα την πληρώσουν οι ίδιοι, και φυσικά δεν θα πάρουν τον μισθό τους. Και μετά τη θητεία τους ακόμη, αν εκπλειστηριασθούν τα παλαιά ενέχυρα και εισπραχθεί η προσαύξηση, πάλι δεν πρόκειται να πληρωθούν. Τον μισθό τους θα τον έχουν χάσει μια για πάντα (A 178-192· βλ. και την αυστηρότερη διάταξη του 1516: B 44-48).

Δεν προβλέπεται καμιά εναλλακτική λύση σχετικά με την αμοιβή των δύο έμμισθων υπαλλήλων του MdP. Ούτε καν υποψία για πληρωμή του μισθού τους από το δημόσιο Ταμείο του Τάγματος ή από το βασικό κεφάλαιο του ιδρύματος. Πρόκειται για μια εντελώς διαφορετική αντιμετώπιση του προβλήματος της μισθοδοσίας των υπαλλήλων από εκείνη που ακολουθούσαν μερικά *Monti* της Ιταλίας, όπως της Brescia ή της Verona. Εδώ η Κοινότητα ανελάμβανε τα έξοδα των υπαλλήλων².

1. Pullan, σ. 511.

2. Αυτόθι, σ. 507.

Η χρήση του κέρδους

Δεν είναι ουτοπική η σκέψη, ότι απέμενε κάποιο περίσσειμα από το *augumento*, μετά την εξόφληση των μισθών, του ενοικίου και των επίπλων του Monte. Το περίσσειμα, το *superhabundante* (A 183), δεν έπρεπε να αφηθεί στο ίδρυμα ούτε να προστεθεί στο αρχικό κεφάλαιο. Για το ποσό αυτό έπρεπε εγκαίρως να ενημερωθεί ο MM, με απόφαση του οποίου και των υπευθύνων του Ταμείου του Τάγματος θα διεισθύνοντο τα χρήματα σε φτωχά και έντιμα άτομα με οικονομικές δυσκολίες, ή γενικά «*ad rias causas*» (A184, 193-199).

Παρόμοιες καταστάσεις αντιμετώπιζαν και άλλα Monti. Έπρεπε να φροντίσουν για την καλή χρήση του περισσεύματος, του γνωστού «*sopravanzo*». Μερικά ιδρύματα το προσέθεταν στο αρχικό τους κεφάλαιο, άλλα το διέθεταν, όπως γινόταν στη Ρόδο, για φιλανθρωπικούς σκοπούς¹.

Ανατρεπτικά μέτρα κατάχρησης των διατάξεων

Η ξεχωριστή φροντίδα για την καλή φήμη και το κύρος του ιδρύματος είναι διάχυτη σε πολλά άρθρα του καταστατικού. Διακρίνεται μια ευαισθησία του MM και του Τάγματος προς την κοινή γνώμη, ώστε να αποτραπεί η διαμόρφωση αδικαιολόγητης κατακριτικής στάσης των πολιτών απέναντι στο MdP.

Για να μην κλονισθεί, λοιπόν, η αξιοπιστία του ιδρύματος αποφασίζεται πρώτα πρώτα το ενέχυρο να επιστρέφεται στον δικαιούχο μόνο μετά την καταβολή εκ μέρους του του πλήρους και πραγματικού ποσού του δανείου. Καμιά δικαιολογία για τη μη εξόφληση δεν γίνεται δεκτή, όπως π.χ. η πτώχευση, ή ότι το ενέχυρο ανήκε σε μικρά παιδιά, σε χήρες, ή ήταν προικώ, ή είχε αφαιρεθεί από ιερό κατάστημα, ή προερχόταν από κλεψιά. Το συμφέρον του MdP απαιτούσε την επιστροφή του δανεισθέντος ποσού μαζί με την προσαύξηση. Έπρεπε να αποφευχθεί οποιαδήποτε ζημιά του ιδρύματος (A 110-120).

Σε κανέναν επίσης δεν επιτρέπεται, είτε με προσωπικές πρωτοβουλίες, είτε με την παρέμβαση μεσολαβητή, ή με πλάγια μέσα, να προσφεύγει στον MM και στο Συμβούλιό του και να παρακαλεί να του δοθούν τα ενέχυρα, χωρίς να επιστρέψει τα δανεισθέντα σε ρευστό χρήματα, ή να θέλει να πληρώσει λιγότερα και χωρίς τον τόκο· να ζητά ακόμη παράταση πέρα

1. Pullan, σ. 647, 671-672.

από το καθορισμένο ένα έτος (A 121-129). Όποιος, λοιπόν, ενεργεί με τέτοιο τρόπο, θα υφίσταται χρηματικό πρόστιμο 10 δουκ., τα οποία, χωρίς καθυστέρηση, θα σπεύδουν οι δύο Ιππότες-επόπτες και ο διευθυντής να εισπράττουν εις βάρος των ενεχύρων που ο παραβάτης διατηρεί στο Monte (A 129-132). Στην ίδια χρηματική ποινή θα υπόκειται και ο διαμεσολαβητής, είτε κληρικός είναι είτε λαϊκός. Και μάλιστα τα 10 δουκ. πρέπει να εισπραχθούν το δίχως άλλο, σαν να πρόκειται για χρήματα οφειλόμενα στο δημόσιο Ταμείο από υπόδικους και χρεώστες (A 132-138).

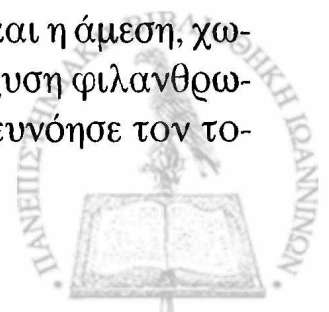
Προστίθεται εξ άλλου για τους εν λόγω παραβάτες μια επιπλέον ποινή, ηθικού, θα έλεγα, περιεχομένου, που σήμερα είναι αδιανόητη: τα ονόματά τους να τα καταχωρίζει στο βιβλίο του ο γραφέας, για να μην περιπέσουν στη λήθη οι παρανομίες τους (A 138-141). Έτσι, χωρίς περαιτέρω συνέπεια. Ενδιαφέρει μόνο το στίγμα της μνήμης (*ad futuram rei memoriam*[!]: A 141). Και πάλι τονίζεται ότι κανένα αίτημα και κανένας ενδιάμεσος καλοθελητής δεν μπορεί να ακυρώσει ή να αναστείλει την εισπραξη των οφειλομένων, στο τέλος της χρονικής περιόδου ή μετά τη διαδικασία του πλειστηριασμού (A 141-145).

Οι προαναφερθείσες απαγορεύσεις περιβάλλονται με πρωτοφανή ισχύ. Ο MM και το Συμβούλιό του φτάνουν στο σημείο να παραιτηθούν, δεσμεύοντας και τους διαδόχους τους, από οποιαδήποτε μελλοντική πρόθεση που θα υπονόμει και θα ανέτρεπε τα εν λόγω μέτρα. Αντίθετη απόφασή τους δεν θα ληφθεί υπόψη. Ο διευθυντής και οι δύο Ιππότες-επόπτες θα την αγνοήσουν. Χωρίς αναβολές και χρονοτριβές να εισπράττουν τα οφειλόμενα, σύμφωνα με τις παρούσες διατάξεις (A 146-156).

Να προσθέσω, τέλος, ένα ακόμη μέτρο που παίρνει ο MM για να αποτρέψει τριβές ή μομφές εις βάρος του Monte. Αντιμετωπίζει, συγκεκριμένα, την περίπτωση που τα χρήματα του δανείου «ταξιδέψουν» έξω από τη Ρόδο. Υποδεικνύεται, τότε, ο δανειολήπτης να προβεί σε ασφάλιση των χρημάτων, για να τα διασώσει, αν του συμβεί κάτι έκτακτο. Είτε πάντως τα ασφαλίσει, είτε όχι, η ευθύνη και ο κίνδυνος ανήκουν αποκλειστικά στον ίδιο. Το MdP δεν μπορεί να εμπλακεί σε μια τέτοια υπόθεση. Τα ενέχυρα θα μείνουν δεσμευμένα και θα ακολουθήσουν τη γνωστή διαδικασία της ρευστοποίησής τους (A 213-218).

Ad pias causas

Σε στενή σχέση με τους σκοπούς του Monte βρίσκεται και η άμεση, χωρίς όρους, χρηματική βοήθεια σε ενδεείς πολίτες ή η ενίσχυση φιλανθρωπικών πρωτοβουλιών. Η λειτουργία του MdP στη Ρόδο ευνόησε τον το-

μέα της φιλανθρωπίας. Έχουμε ένα ίδρυμα που τελικά αποφέρει έσοδα, καμιά φορά σημαντικά, πάντα χρήσιμα. Αυτά μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: σε όσα προέρχονται από το περίσσευμα του τόκου (το γνωστό *sopravanzo*) και στα χρηματικά πρόστιμα που επιβάλλει το ίδρυμα. Όλα προορίζονται «*ad pias causas*», να καλύψουν δηλ. ανάγκες κοινωνικής πρόνοιας.

Τα έγγραφά μας με σαφήνεια αναφέρουν κάθε φορά την προέλευση των ποσών και τον τελικό προορισμό τους που πάντα είναι ο ίδιος. Έτσι έχουμε τα ακόλουθα πρόστιμα: 10 δουκ. στον διευθυντή που εν γνώσει του δεν έκαμε σωστή εκτίμηση της αξίας του ενεχύρου (A 71-72)· 200 φιορ. και 100 φιορ., οι ετήσιοι μισθοί διευθυντή και γραφέα, αντίστοιχα, αν αποδειχθεί ότι οι υπάλληλοι αυτοί δέχθηκαν κάποιο δώρο κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας τους (A 208-212)· 10 δουκ. σε όποιον, με ψεύτικη δήλωση, απέσπασε δάνειο χρησιμοποιώντας ενέχυρο άλλου (B 34-36)· 200 φιορ., ο μισθός του διευθυντή, από τον τόκο του δανείου, ο οποίος, λόγω της αδιαφορίας του, θα εισπραχθεί μετά τη λήξη της θητείας του (B 44-48). Ως προς το περίσσευμα του τόκου, δύο φορές τονίζεται ότι πρέπει να χρησιμοποιηθεί για σκοπούς αγαθοεργούς (A 183-184, 198-199).

Οι τελευταίοι αυτοί σπάνια εξειδικεύονται. Κάποτε αναφέρεται ότι πρέπει να βοηθηθούν φτωχοί και έντιμοι άνθρωποι που έχουν ανάγκες (A 198-199). Από άλλη πηγή πληροφορούμεθα ότι στα 1510 ο MM και το Συμβούλιό του αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν ορισμένα έσοδα του MdP, προοριζόμενα «*ad pias causas*», και να ενισχύσουν με 150 φιορ. ετησίως τον μισθό του γραμματοδιδασκάλου της Ρόδου¹.

Δεν διαθέτω μαρτυρίες αναφερόμενες σε χρηματικές ενισχύσεις για αγορά σιτηρών ή ειδών διατροφής που θα μοιράζονταν στους φτωχούς σε περιόδους σιτοδείας ή λοιμωδών ασθενειών, για προικοδοτήσεις απόρων ή ορφανών κοριτσιών (κάτι πολύ συνηθισμένο στη Δύση και στην Κρήτη), για στήριξη ακόμη μοναστηριών και γενικά ιερών ιδρυμάτων².

Το οίκημα, ο εξοπλισμός του και οι ώρες εργασίας

Περιγραφή του κτηρίου που στέγαζε το MdP δεν μας έχει σωθεί, απ' όσο ξέρω. Σε ποιό σημείο της πόλης της Ρόδου βρισκόταν; Τα έγγραφά μας είναι αρκετά φειδωλά σε τοπογραφικούς προσδιορισμούς.

1. Τσιρπανλής, *Η Ρόδος*, σ. 398-399, 404. Πρβλ. και τη μισθοδοσία δύο δασκάλων από τα έσοδα του Monte του Χάνδακα: Παπαδία, σ. 101.

2. Pullan, σ. 670-672· Παπαδία, σ. 101-102.

Όπως σημειώθηκε και πιο πάνω, ο Gabriel διστάζει να ταυτίσει ένα κτήριο για το οποίο οι πληροφορίες είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Το θεωρεί μάλλον δημόσιο (Gabriel, ό.π., τ.2, σ. 106-107). Από όσα αναφέρει το έγγρ. Α (στ. 157-158,169), έμμεσα προκύπτει ότι δεν χτίστηκε ένα οίκημα που προοριζόταν ειδικά να στεγάσει το MdP. Το κτήριο προϋπήρχε, και στα 1505 προσφέρθηκε να φιλοξενήσει το Monte. Είναι προφανές ότι ανήκε στο κράτος. Σ' αυτό, βέβαια, έπρεπε να πληρώνει ενοίκιο ο διευθυντής που ήταν υποχρεωμένος να διαμένει μέσα στο ίδρυμα (Α 174).

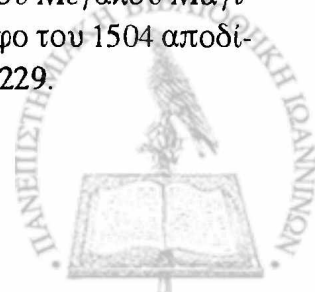
Ίσως φαίνεται περίεργη μια τέτοια οικονομική σχέση. Πιστεύω πως δικαιολογείται, αν σκεφθούμε τον ημι-δημόσιο (κρατικό το αρχικό κεφάλαιο) και ημι-ιδιωτικό ή αυτοχρηματοδοτούμενο χαρακτήρα των λειτουργικών αναγκών του Monte (βλ. παραπάνω).

Μια λεπτομέρεια οδηγεί σε κάποια πιθανή σκέψη. Το κτήριο είχε παράθυρο που «έβλεπε» στην «*riaza*» (Α 166-167). Ποιά ήταν αυτή η πλατεία που ο συντάκτης του εγγρ. τη θεωρεί τόσο οικεία (και μοναδική;), ώστε να κρίνει περιττή κάθε άλλη επεξήγηση;

Είναι γνωστή η λεγόμενη *Platea*, ο φαρδύς κεντρικός εμπορικός δρόμος στον βούργο της μεσαιωνικής πόλης της Ρόδου, που ξεκινούσε από την πύλη του Αγ. Γεωργίου, κατέβαινε στο λιμάνι, ως τη Θαλασσινή πύλη, και έπειτα διακλαδιζόταν προς την Οβριακή. Απέναντι από την τελευταία πύλη η *Platea* γινόταν ακόμη πιο φαρδιά και σχημάτιζε μια πλατεία. Σε αυτήν χτίστηκε, κατά το 1435, η μικρή λατινική εκκλησία του Αγ. Σεβαστιανού. Έκτοτε η πλατεία πήρε το όνομα του αγίου αυτού. Ο χώρος της ήταν πολυσύχναστος και οι Ιππότες τον χρησιμοποιούσαν ως περιοχή συγκέντρωσης ή επικοινωνίας έξω από το Κολλάκι.

Με τη λέξη *riazza*, χωρίς άλλον προσδιορισμό, εξαιτίας προφανώς και της ξεχωριστής εμπορικο-οικονομικής σημασίας της, οι κάτοικοι και οι Ιππότες φαίνεται πως εννοούσαν την «κατ' εξοχήν» πλατεία του Αγ. Σεβαστιανού¹. Νομίζω, λοιπόν, πως ο Routiers (ό.π., σ. 244-245), αν και δεν προσκομίζει καμιά τεκμηρίωση –από διαίσθηση, άραγε (;)– έχει δίκιο, όταν γράφει ότι το MdP βρισκόταν στην εν λόγω πλατεία.

1. Τσιρπανλής, *Ανέκδοτα έγγραφα*, σ.88-92 (με λεπτομέρειες και εικόνες)· εύστοχες οι διευκρινίσεις του Sommi Picenardi, *Itinéraire*, σ. 30,105. Για τη σημερινή τοποθεσία (όπου το Συντριβάν τζαμί) βλ. το τοπογραφικό σχέδιο της μεσαιωνικής πόλης της Ρόδου στο βιβλίο του Ηλία Κόλλια, *Η μεσαιωνική πόλη της Ρόδου και το παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου*. Αθήνα 1994, σε μεγάλο φύλλο εκτός κειμένου, αρ. 70. Σε έγγραφο του 1504 αποδίδεται ο χώρος και ως «*insula sancti Sebastiani*»: Gabriel, *La cité*, τ .2, σ. 229.

Ποιά ήταν τα έπιπλα που φτιάχτηκαν για τις ανάγκες του ιδρύματος; Αυτονόητο είναι το γραφείο του διευθυντή και (ή) του γραφέα, για το οποίο πάντως καμιά μνεία δεν κάνουν τα έγγραφα. Φυσικό είναι να επιμείνουν στην ειδική για το Monte επιπλοσκευή. Αναφέρονται, λοιπόν, στα κιβώτια ασφαλείας, δύο μάλλον στον αριθμό, και στις τρεις διαφορετικές κλειδαριές για το καθένα. Το ένα κλειδί θα το κρατούσε ο διευθυντής, τα άλλα δύο, οι ισάριθμοι επόπτες-Ιππότες, καθένας το δικό του. Στο πρώτο κιβώτιο θα ασφαλιζόνταν το ρευστό αρχικό κεφάλαιο του Monte και το «βιβλίο» του γραφέα, για το περιεχόμενο του οποίου έγινε λόγος στις προηγούμενες σελίδες. Στο δεύτερο θα φυλάγονταν τα ενέχυρα, καταταγμένα κατά μήνα παράδοσής τους (A 53-59). Τα έξοδα για την κατασκευή των κιβωτίων και άλλων -μη ονομαζόμενων- εργαλείων ή επίπλων (*utensili*) δεν προσδιορίζονται. Θα επιβαρύνουν όμως τα έσοδα (από τον τόκο) του ιδρύματος (A 194).

Να διευκρινίσω ότι τα μέτρα και τα έπιπλα ασφαλείας (κιβώτια-κλειδαριές) στο MdP της Ρόδου τα βρίσκομε, σχεδόν ομοιόμορφα, στα Montī της Ιταλίας, όπως και της Κρήτης¹. Δεν έχουμε δηλ. κάποια ιδιαιτερότητα ή πρωτοτυπία στη Ρόδο.

Ήδη πιο πάνω, στην παράγραφο για τα καθήκοντα του διευθυντή, εξετάσαμε και τον χρόνο των συναλλαγών του κοινού με το ίδρυμα. Με συντομία επαναλαμβάνω εδώ τις μαρτυρίες του εγγράφου μας (A 157-168), επιμένοντας στο θεσμικό πλαίσιο της παρουσίας του MdP στην αγορά του νησιού. Οι τέσσερις, λοιπόν, υπεύθυνοι (οι δύο επόπτες-Ιππότες, ο διευθυντής και ο γραφέας) έπρεπε να βρίσκονται στο γραφείο τους δύο μέρες την εβδομάδα, κάθε Δευτέρα και Παρασκευή. Αν μία από αυτές συνέπιπτε με γιορτή της Λατινικής Εκκλησίας, οι τέσσερις έπρεπε να ορίσουν άλλη εργάσιμη. Κανόνας απαράβατος, να είναι ανοικτό το ίδρυμα δύο μέρες πάντα εβδομαδιαίως. Οι ώρες εργασίας ήταν πρωί και απόγευμα, πριν και μετά το μεσημεριανό φαγητό.

Και μία γραφική λεπτομέρεια: από το παράθυρο προς την πλατεία (του Αγ. Σεβαστιανού) θα κρεμούσαν μια σημαία (με κάποιο χρώμα, με κάποια παράσταση;) που θα ειδοποιούσε το κοινό ότι το MdP ήταν ανοικτό. Όταν έκλεινε, θα απέσυραν και τη σημαία. Η ενέργεια αυτή συνέβαλλε ασφαλώς στην κινητικότητα των δοσοληψιών και στη ζωνηρή ατμόσφαιρα της πλατείας.

1. Pullan, σ. 515· Παπαδία, σ. 81 σημ. 9, 87 σημ. 48.

Οι δύο εργάσιμες ημέρες όμως φαίνονται λίγες. Δεν διευκρινίζεται εξ άλλου αν οι πλειστηριασμοί γινόντουσαν στις ίδιες ημέρες και ώρες. Πιθανώς να συνέβαινε κάτι τέτοιο. Ίσως ο κύκλος των ενδιαφερομένων και ο όγκος των συναλλαγών να μην απαιτούσαν περισσότερο χρόνο απασχόλησης των υπαλλήλων. Σε άλλα Μοντι, μεγαλύτερα, όπως του Χάνδακα, οι ημέρες εργασίας κάλυπταν όλη την εβδομάδα, από τη Δευτέρα ως και την Παρασκευή, ακόμη και το Σάββατο· ως ημέρες πλειστηριασμών ορίζονταν η Δευτέρα, η Τετάρτη και η Παρασκευή¹.

Έντεκα χρόνια (1505-1516) λειτουργίας ή δυσλειτουργίας του MdP

Οι συμπληρωματικές και αναθεωρητικές διατάξεις του 1516 μας απασχόλησαν σποραδικά ως τώρα για ορισμένες συγκρίσεις. Η βοήθειά τους είναι χρήσιμη στην προσπάθειά μας να σταθμίσομε θετικές ή αρνητικές όψεις του θεσμού στη Ρόδο. Μαρτυρίες από άλλες πηγές για επιτυχία ή αποτυχία των σκοπών του Monte δεν μου είναι γνωστές. Η ανίχνευση επομένως των στοιχείων που άμεσα ενδιαφέρουν περνά συχνά μέσα από ολιγόλογες αποφάσεις με εύλογες αποσιωπήσεις των προσδοκιών του παρελθόντος.

Από τις πρώτες, λοιπόν, και βασικότερες αλλαγές που σπεύδει το Τάγμα να εισαγάγει στο θεσμικό πλαίσιο του MdP το 1516, είναι η αναφερόμενη στον κύριο και κεντρικό στόχο, όπως και στον λόγο σύστασης ή ύπαρξης ενός τέτοιου ιδρύματος, ότι δηλ. το δάνειο επί ενεχύρω έχει αποκλειστικό αποδέκτη μόνο τον ενδεή, όχι τον πλούσιο (B 13-14). Η διάταξη αυτή δεν αφήνει, νομίζω, αμφιβολίες για διενέργεια συναλλαγών με υπηκόους του Τάγματος, στο διάστημα 1505-1516, που είχαν υψηλά εισοδήματα. Είναι γνωστό ότι οι συχνές οικονομικές ατασθαλίες στα Μοντι της Ιταλίας οφείλονταν και στον δανεισμό των χρημάτων τους προς τους πλούσιους². Κατάπληξη προκαλεί, πώς η διάκριση φτωχού-πλούσιου είχε αγνοηθεί στα 1505.

Το δεύτερο μέτρο που έλαβε το Τάγμα ήταν να μειώσει το χρηματικό ύψος του δανείου στο $\frac{1}{3}$, από 100 δουκ. δηλ. που ήταν στα 1505 (A 63) τα κατέβασε στα 100 φιορ. (B 10-12 -πρβλ. και πιο πάνω). Γιατί άραγε; Η αιτία μπορεί να αναζητηθεί συνδυαστικά με την προαναφερθείσα διάταξη. Συγκεκριμένα, τα δάνεια του Monte ήταν συνήθως μικροποσά, όπως 3

1. Παπαδία, σ. 86, 98.

2. Πρβλ. Pullan, σ. 678-681.

δουκ. τη φορά σε κάθε οικογένεια (στην Πάδοβα) ή 2 δουκ. (στο Treviso)¹ ή 10 κρητικά δουκ. το πολύ, κατά άτομο, στον Χάνδακα του 17ου αι.² Τα 100 χρυσά δουκ. της Ρόδου δεν ήταν ποσό ευκαταφρόνητο. Ο φτωχός θα μπορούσε και με πολύ λιγότερα να αισθανθεί κάποια ανακούφιση σε μια δύσκολη στιγμή της ζωής του. Έπειτα, και το ενέχυρο που θα έδινε ίσως δεν έφτανε σε αξία ένα τόσο υψηλό ποσό. Αντίθετα, ο έμπορος και γενικά ο ευκατάστατος αστός πιο εύκολα θα διέθετε χρυσά ή ασημένια αντικείμενα που θα του εξασφάλιζαν το δάνειο των 100 δουκ. Και αυτά κανένας δεν του απαγόρευε να τα επενδύσει σε μια επιχείρησή του. Έτσι ο φιλανθρωπικός σκοπός του ενεχυροδανειστηρίου καταστρατηγούνταν, αφού με χαμηλό τόκο ο επιχειρηματίας δανειζόταν χρήματα από το κράτος με την καλή προοπτική να τα πολλαπλασιάσει. Επομένως, στα 1516, το Τάγμα δικαιολογημένα έσπευσε να αποτρέψει τη μετεξέλιξη του Monte σε ένα τραπεζικό ημικρατικό ίδρυμα που θα βοηθούσε, τελικά, τους έχοντες να γίνουν πλουσιότεροι. Ας μη ξεχνάμε άλλωστε ότι η ηθική κρίση των Montī αρχίζει από τη στιγμή που δέχονται καταθέσεις χρημάτων από ιδιώτες και προβαίνουν σε καθαρά τραπεζικές συναλλαγές³.

Αν δεχθούμε το ερμηνευτικό αυτό πλαίσιο, τότε εξηγείται και μια άλλη σημαντική αλλαγή του 1516. Πρόκειται για τη μείωση του ετήσιου επιτοκίου στο μισό για το χορηγούμενο δάνειο (B 15-18). Από 3,7% που το υπολογίσαμε (βλ. πιο πάνω) το 1505, πάει τώρα στο 1,85%. Είναι μία ρύθμιση που ενισχύει, αναμφισβήτητα, τις φιλανθρωπικές επιδιώξεις του MdP.

Θα επιμείνω ακόμη στη διάταξη που έχει σχέση με τις ευθύνες του διευθυντή. Αυτός είναι ο άνθρωπος-κλειδί του Monte. Η τυχόν αδιαφορία του στην είσπραξη του δανείου μαζί με τον τόκο, στη διενέργεια του πλειοδοτικού διαγωνισμού και γενικά η μειωμένη δραστηριότητά του θα προκαλούσαν την υποβάθμιση, ίσως και τη διάλυση του ιδρύματος. Δεν αποκλείεται στο διάστημα 1505-1516 να υπήρξαν αδιάφοροι διευθυντές. Δεν γνωρίζουμε το όνομα κανενός, ούτε –κάτι που θα ήταν πιο ενδιαφέρον– τα πεπραγμένα της θητείας του. Η αυστηρότητα με την οποία αντιμετωπίζεται η αδιαφορία του στα 1516, η καταγγελία δηλ. με ποινικές πιθανώς συνέπειες και η οριστική κατάσχεση των ετήσιων αποδοχών του (B 44-48),

1. Pullan, σ. 513.

2. Παπαδία, σ. 44, 96.

3. Λεπτομέρειες στου Pullan, σ. 516-517, 648-649, 657-659 κ.α., ή Παπαδία, σ. 103-106.

υποδηλώνει μάλλον δυσκολίες στην ανεύρεση ικανών προσώπων-διαχειριστών.

Η προσπάθεια αποκωδικοποίησης των διατάξεων του 1516 θα σκοπτάφτει πάντα στην απουσία άλλων πηγών. Οι σκέψεις και οι εικασίες, που διατυπώσαμε, αισιοδοξούμε ότι δεν απέχουν πολύ από τις πραγματικές καταστάσεις.

Επίλογος και συμπέρασμα

Το MdP της Ρόδου, αρχές του 16ου αι., παρουσιάζει ομοιότητες με τα Monti της ιταλικής χερσονήσου, αλλά και σημαντικές ιδιαιτερότητες που επισημάνθηκαν στις προηγούμενες σελίδες. Δεν γνωρίζω ποιο κείμενο καταστατικού είχαν υπόψη τους ως υπόδειγμα οι Ιππότες κατά τη σύνταξη του δικού τους. Διαπνέεται πάντως αυτό από τη διάχυτη αντίληψη, που τον όψιμο Μεσαίωνα, αν όχι και πιο πριν, επικρατεί στη Δύση, για συμπάθεια, ενίσχυση και στήριξη των οικονομικά ή κοινωνικά αδυνάτων. Το πνεύμα της φιλανθρωπίας, της κοινωνικής πρόνοιας, της ιατρικής περίθαλψης εκφράστηκε με ποικίλες μορφές¹. Το MdP της Ρόδου, πράγματι, όπως και τα άλλα ευαγή ιδρύματα του νησιού (ξενώνες, «πτωχεία», νοσοκομεία), ανταποκρίνεται στις ηθικές επιταγές της εποχής και στην κοινωνική πολιτική του Τάγματος, το οποίο άλλωστε είχε αναγάγει σε θεμελιώδη σκοπό της ύπαρξής του τη φροντίδα για τους ενδεείς².

Οι ανάγκες που το νέο ίδρυμα εκαλείτο να καλύψει ήταν ουσιαστικές. Και τούτο, γιατί η κατανομή του πλούτου και του κατά κεφαλήν εισοδήματος στη Ρόδο και στα γύρω νησιά παρουσίαζε χτυπητές ανομοιομορφίες. Οι πηγές πιστοποιούν, στα τέλη του 15ου αι., το υψηλό βιοτικό επίπεδο των αστών, Ελλήνων και Φράγκων, της πόλης κυρίως της Ρόδου, κάνουν λόγο για τα ωραία σπίτια, τα ακριβά κοσμήματα και φορέματα, τις σπατάλες, την επίδειξη του πλούτου. Η πολύγλωσση κοινωνία, με τη θορυβώδη αγορά της, την *Platea*, με τα ποικίλα εμπορεύματα από τη Δύση και την Ανατολή, πλούτιζε, βυθισμένη στον ευδαιμονισμό που της χάριζε η μακρόχρονη ειρηνική συνύπαρξη με τους μουσουλμάνους γείτονες, από το 1480 ως το 1522, αλλά και χάρη στον σπάνιο εμπορικό ρεαλισμό των

1. Βλ. την αξιόλογη μονογραφία της Αναστασίας Παπαδία-Λάλα, *Ευαγή και νοσοκομειακά ιδρύματα στη βενετοκρατούμενη Κρήτη*, Βενετία 1996, σ. 15-24.

2. Τσιρπανλής, Γνωστά και άγνωστα ευαγή ιδρύματα, σ. 732-733, όπου και η βιβλιογραφία.

Ιπποτών¹. Από τον 14ο αι. εξ άλλου και έπειτα εγκαθίστανται στο νησί δυτικοευρωπαίοι τραπεζίτες ή έμποροι που με επιτυχία επιδίδονται σε χρηματιστηριακές ή τραπεζοπιστωτικές πράξεις, με τη συνεργασία και του ίδιου του Τάγματος, με την πρώιμη καθιέρωση της συναλλαγματικής και τη χρήση του δανεισμού με τόκο².

Βέβαια η εικόνα αυτή της οικονομικής ευημερίας είναι μονομερής. Δεν απλώνεται σε όλες τις κοινωνικές διαβαθμίσεις του νησιωτικού κράτους των Ιπποτών. Εδώ, πλάι στους έχοντες και στους υπερήφανους νεόπλουτους, ζουν με δυσκολίες και αγωνίες σκλάβοι, εξαρτημένοι «homines», ή μεροκαματιάρηδες «αργοδουλάτοι», οι πολυάριθμοι χωρικοί-πάροικοι, οι μαρινάριοι, οι φραγκομάτοι (απελεύθεροι), άτομα περιθωριακά, όπως οι πόρνες, οι προαγωγοί κ.ά.³

Μέσα, λοιπόν, στο σύνθετο αυτό κοινωνικό σκηνικό αναδύεται το Monte του 1505. Οι Ιππότες, γνώστες ασφαλώς της έκλυσης των ηθών και της τάσης για εύκολο πλουτισμό, περιέβαλαν τον νέο θεσμό με αυστηρές διατάξεις. Από την ερμηνεία τους διαπιστώνομε τις λεπτές ισορροπίες ανάμεσα στην κρατική παρέμβαση και στην ευθύνη του ιδιώτη-πολίτη. Από τη μια έχομε το αρχικό και βασικό κεφάλαιο προς το Monte που χορηγεί το δημόσιο Ταμείο. Ένα κεφάλαιο που δεν έχει ανάγκη ούτε και επιτρέπεται (!) να αυξάνει. Έτσι αμέσως απονευρώνεται κάθε διάθεση κερδοσκοπίας με προσανυξήσεις και τοκοφόρα δάνεια. Από την άλλη, το κεφάλαιο δεν μπορεί με καμιά δικαιολογία να μειωθεί. Η φροντίδα ανατίθεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία, υπό την άγρυπνη εποπτεία και τον εξαντλητικό έλεγχο του κράτους. Οι δύο έμμισθοι υπάλληλοι δεν θα επιβαρύνουν το κεφάλαιο ούτε το κράτος. Η αμοιβή τους θα προέρχεται από τους χαμηλούς τόκους των δανείων, τους οποίους οι ίδιοι με περισσή φροντίδα οφείλουν να εισπράττουν. Αν δεν τα καταφέρουν στην είσπραξη, δεν θα υπάρχουν χρήματα και για τον μισθό. Τυχόν συνειδητή αδιαφορία επιφέρει και την εκδίωξη από τη θέση τους.

Δεν γνωρίζω, αν ευδοκίμησε το μοντέλο αυτό του αυτοχρηματοδοτούμενου φιλανθρωπικού έργου. Τα διορθωτικά μέτρα του 1516 δημιουργούν κάποιες αμφιβολίες. Ο βραχύς χρόνος λειτουργίας -17 μόλις έτη, ως το 1522, όταν οι Ιππότες εγκαταλείπουν οριστικά τα Δωδεκάνησα- ίσως

1. Τσιρπανλής, *Η Ρόδος*, σ. 373-375, 406-408. Βλ. επίσης Ν. Vatin, *L' ordre*, σ. 51-78.

2. Τσιρπανλής, *Ανέκδοτα έγγραφα*, σ. 133-146, όπου και η βιβλιογραφία.

3. Αυτόθι, σ. 28-39· Κόλλιας, *Η μεσαιωνική πόλη*, σ. 54-61.

δεν ευνόησε τις εγγενείς οικονομικές ατασθαλίες. Τα δύο κείμενα πάντως, του 1505 και του 1516, μαρτυρούν την ανυποχώρητη βούληση ενός μικρού κράτους του τέλους του Μεσαίωνα και των πρώιμων χρόνων της νεότερης εποχής να επιβάλει μέτρα χρηστής διοίκησης και να ακολουθήσει πολιτική ανιδιοτελούς κοινωνικής πρόνοιας προς τους φτωχούς υπηκόους του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

Α.

Το ιδρυτικό καταστατικό του Monte di Pietà της Ρόδου

1505*

*National Library of Malta - Arch. 396 (Liber Bullarum, 1505), φ. 192^r-195^r.*Στο αριστερό περιθώριο του φ. 192^r άλλο χέρι πρόσθεσε:Nota quod fuerunt addita | et mutata quedam capitula, | que sunt registrata in | libro
M^o.D.XV°.ab | incarnatione, die XVJ^a Martij, | f. 218**.

||¹ (f. 192^r) Sequitano li capituli et ordinatione del Monte dela Pietate, |²
facto in la citta di Rhodo per lo Reverendissimo Signor fra Emerico |³
Damboyse, Gran Maestro di Rhodo, et suo reverendo Consilio |⁴ de li denari
del comune Thesoro di loro Sacra Religione.

|⁵ Primo, hanno deliberato per lo presente deputare sei milia ducati d' oro
|⁶ in oro per prestare ali cittadini Rhodiani, subditi et subiecti dela |⁷ Sacra
Religione in sue insule in Leuante et castello San Piero, etiam |⁸ ali stipendiati
di dicta Religione solamente, et non a forrestieri, ne a |⁹ persone religiose.

|¹⁰ Et per tanto hanno ordinato che si elega una persona di probata vita
|¹¹ et fama, la quale sara gouernatore et guardiano dele dicte pecunie |¹² et
pegni sopra li quali dicte pecunie si prestaranno; el quale gouernatore |¹³ dili-
gentemente et fidelmente sara obligato guardare dicte pecunie |¹⁴ et pegnori
a suo risico et periculo per qualcunche colpa o caso anchora |¹⁵ minimo, et
sara obligato numerare la pecunia si prestara ala jornada, |¹⁶ recipere et
guardare li pegni et similmente la pecunia si recepera |¹⁷ del rescato di essi
pegnori con lo suo augumento.

Item, sara obligato |¹⁸ donare qui in Rhodo a Monsignor Reverendissimo
et suo reverendo Consilio idonee |¹⁹ et bone cautione di bona et fideli

* Στο έγγρ. δεν μνημονεύεται το έτος, ο μήνας και η ημέρα. Στο κατάστιχο περάστηκε μετά το έγγρ. της 10.7.1505 (φ. 191^v-192^r) και πριν από εκείνο της 26.11.1505 (φ. 195^v). Στο έγγρ. Β που δημοσιεύεται παρακάτω, στον στ. 49, αναγράφεται μόνο το έτος 1505, ως έτος σύνταξης του παρόντος.

** Πράγματι βλ. το έγγρ. Β.

custodia, ut prefertur, et che fara ¹²⁰ bene suo officio, secondo li articoli infrascripti, et questo ¹²¹ gouernatore si elegera dal dicto Monsignor Reverendissimo et suo ¹²² reverendo Consilio con scrutinio di balotte.

¹²³ (f. 192^v) Item, che si elega uno altra persona di bona vita et fama alo ¹²⁴ exercitio infrascripto apto, el quale sia scriuano del Monte et sara ¹²⁵ tenuto fare et tenere lo libro dela ragione de dicto Monte, in lo quale ¹²⁶ scriuera et notara la summa dela pecunia consignata al dicto ¹²⁷ gouernatore, etiam quella che ala jornata prestara sopra li pignori ¹²⁸ et quella recuperara dala liberatione de li pignori con lo augumento; ¹²⁹ et di tutte le summe si prestaranno sara obligato fare due ¹³⁰ policie di uno medesimo tenore, dele quale la una sara data a quello ¹³¹ pillia lo impresto et l' altra sara legata sopra lo pignoro, et poi de ¹³² verbo ad verbum continuara dicta policia in lo libro; lo quale libro ¹³³ sara distincto per mesi; et tanto lo scriuano quanto lo gouernatore ¹³⁴ si elegeranno per dui anni et non piu, et passati li dui anni Monsignor ¹³⁵ Reverendissimo et suo reverendo Consilio elegeranno altri gouernatore et scriuano ¹³⁶ in lo modo predicto; non confermaranno li vecchi, si non sara ¹³⁷ causa molto urgente et quasi necessaria. Et lo scriuano sara ¹³⁸ obligato donare idonea cautione et securitate di ducati ¹³⁹ cento, che fara suo officio fidelmente, secondo le sopra et infra- ¹⁴⁰ scripte ordinatione.

¹⁴¹ Item, Monsignor Reverendissimo et suo reverendo Consilio elegera et deputara ¹⁴² dui reverendi signori di sua Sacra Religione, li quali saranno presenti, ¹⁴³ quando si prestara la pecunia et si receperanno li pignori.

Item, ¹⁴⁴ quando si deliueranno li pignori a quelli li riscateranno et quando ¹⁴⁵ si recepera la summa prestata con lo suo augumento, et similmente ¹⁴⁶ quando si venderanno pignori in lo modo infrascripto, questi signori ¹⁴⁷ haueranno aduertentia che sia facta commoditate, secondo el tenore ¹⁴⁸ di queste ordinatione, tanto al pouero quanto al rico, et che per ¹⁴⁹ fauore et amicia non si contrafacia ali presenti capituli, et ¹⁵⁰ vederanno ogni jorno di loro officio, si le casse infra ¹⁵¹ dicende sonno ben guardate et ben conditionate, non obstante ¹⁵² la fideiussione data del predicto gouernatore.

¹⁵³ Item, è stato ordinato che si facciano < due > capse secure et ¹⁵⁴ forte, cadauna con tre bone serrailie varie la una de ¹⁵⁵ l' altra, in una de le quale sara conseruata la pecunia ¹⁵⁶ deputata a dicto Monte et lo libro dilo scriuano, ¹⁵⁷ (f. 193^r) et in l' altro li pignori, secondo de mese in mese accadera; dele quale ¹⁵⁸ claua, la una tenera lo gouernatore del Monte et li dui signori ¹⁵⁹ le due restante, cioe cadauno una.

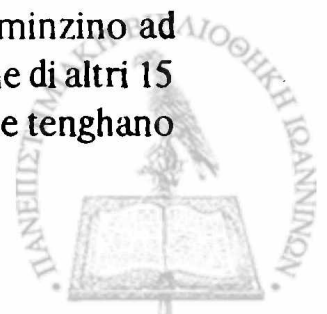
¹⁶⁰ Dicto Monte, siue sui officiali, cioe gouernatore con consilio ¹⁶¹ deli

dicti dui signori prestaranno in lo modo sequente, videlicet: ¹⁶² a cadauno non religioso ne forrestiere, come è dicto di sopra, ¹⁶³ insine la summa di ducanti [*sic*] cento d' oro al piu per homo, sopra ¹⁶⁴ pignori di oro et argento che valliano uno quarto di piu ¹⁶⁵ che la summa prestata, et in gioie et perle che valliano ¹⁶⁶ uno terzo piu che quello si prestara; et in questo, lo gouernatore ¹⁶⁷ del Monte sia cauto, perche va a suo risico, impero che, si dicti ¹⁶⁸ pignori si venderanno et di quelli non si trouera la summa ¹⁶⁹ prestata et lo augumento, sera tenuto pagare del suo proprio ¹⁷⁰ et si hauera ricorso contra suo salario et securitate per ¹⁷¹ lui donate, et ultro di questo, si scienter lo fara, cadara in ¹⁷² pena di ducati X, da essere distribuiti ad pias causas infra ¹⁷³ ordinandas. Et similiter dicto gouernatore sia aduertente, ¹⁷⁴ sotto pena di ducati 25, di non prestare a una persona ¹⁷⁵ sola maior summa di ducati cento, ma bene minore, secondo ¹⁷⁶ le persone domanderanno et haueranno pignora sufficienti, ¹⁷⁷ et in questo lo consilio de li dicti reverendi signori non lo excusino. ¹⁷⁸ Et acio si euitino le fraude et ingani poteriano interuenire, ¹⁷⁹ si ordina che lo dicto gouernatore doni sollemne sacramento ¹⁸⁰ a quelli vorranno pilliare lo jmpresto che deuino manifestare, ¹⁸¹ si volliano lo jmpresto per loro proprij o per altra persona, et si lo ¹⁸² domandano per loro et non haueranno preso altra summa insine ¹⁸³ ala montare di ducati cento, sia a quelli prestato insine ducati ¹⁸⁴ cento et non piu, et si voranno per altre persone, lo nominaranno; ¹⁸⁵ et allora si vederà lo libro et si non hauera preso la summa ¹⁸⁶ sopradicta si prestata, ut predicitur, si ja non sara foristiere ¹⁸⁷ o religioso; et si si trouera alcuno hauere preso falso ¹⁸⁸ juramento, sara punito di periurio, et quello pilliara maior summa ¹⁸⁹ di ducati cento, cadara in pena di ducati 25, da essere presi ¹⁹⁰ sopra li pignori in sine che bastaranno et lo resto sopra sui ¹⁹¹ altri boni, con tuto rigore et seueritate.

¹⁹² (f. 193^v) Item, si ordina che si presti per uno anno tantum, numerando ¹⁹³ del jorno si fara la imprestanza, et non per piu. Et acio piu ¹⁹⁴ facilmente lo gouernatore sappia qualli pignori sonno del ¹⁹⁵ anno passato, che come lo scriuano di mese in mese tene conto ¹⁹⁶ apartato, cosi lui tenga lochi in le capse apartato con sua ¹⁹⁷ scripta, di che mese è, et ogni jorno di loro officio insieme ¹⁹⁸ con li signori visiteranno lo libro per vedere quelli che hanno ¹⁹⁹ passato el termino, et poi faranno fare publica grida alo ¹⁰⁰ Commercio di Rhodi, che quelli li quali hanno tenuto loro ¹⁰¹ pignori in lo Monte per lo spacio di uno anno li rescatino, aliter ¹⁰² si venderanno al piu offerente, et donaranno finito lo anno ¹⁰³ 15 jorni di respectu, innanti comminzino ad incantare, li qualli ¹⁰⁴ passati, li pignori si incantaranno et a la fine di altri 15 jorni ¹⁰⁵ li dicti seignori, gouernatore et scriuano, come quelli che tenghano

|¹⁰⁶ expresse mandato dali mutuatori, per vigore de la presente capitulatione, li deliuraranno al piu offerente; et di questa vendita |¹⁰⁸ primum et ante omnia lo Monte recuperara la summa prestata |¹⁰⁹ sopra lo pegno venduto, et lo augumento, et lo superhabundante |¹¹⁰ si donara al patrono del pegno. Et acio per sinistre vie et |¹¹¹ allegatione non si generi preiudicio al dicto Monte, si fa |¹¹² statuto et ordinatione perpetuis futuris temporibus duratura, |¹¹³ che li pignori, li qualli una volta saranno messi al Monte |¹¹⁴ non possino essere leuati di quello senza integro et reale |¹¹⁵ pagamento, et contra tale pagamento non possi essere allegata |¹¹⁶ pouertate, ne che tali pignori sonno di pupilli, vedeue^a o |¹¹⁷ beni dotali o di lochi pij o tolti per furto, impero che si |¹¹⁸ declara el Monte precedere a tutti in la recuperatione |¹¹⁹ dela summa imprestata et augumento di quella, et deue |¹²⁰ essere conseruato indemne.

|¹²¹ Item, si statuisse che nissuno, per se o per interposita persona |¹²² ouero con supplicatione o autrement in qualchunche |¹²³ modo si potria excogitare, possa hauere ricorso a Monsignor |¹²⁴ Reverendissimo et suo reverendo Consilio, coniunctim vel diuisim, ||¹²⁵ (f. 194^r) domandando relaxatione deli dicti pignori, senza effectuale |¹²⁶ pagamento in pecunijs numeratis, ouero per minore summa |¹²⁷ che quella è stata prestata con lo suo integro augumento, ne |¹²⁸ anchora che lo termino di uno anno non possi essere dilatato |¹²⁹ in maior termino. Et qui presumerà fare lo contrario, eo ipso |¹³⁰ cada in pena di ducati X, la quale senza altro iudicio dali |¹³¹ dicti seignori et gouernatore sara exequitata sopra li pignori |¹³² se troueranno al Monte. Et in simile pena cadaranno quelli |¹³³ che presumeranno contra la presente capitulatione intercedere, |¹³⁴ siano religiosi o secolari, dali quali la sopradicta pena |¹³⁵ sara recuperata con tutto fauore, non altrimenti che si fusse |¹³⁶ pecunia spectante al comune Thesoro, la quale semper possa essere |¹³⁷ obiecta a li contrafacienti et allegati per debitori del Thesoro, |¹³⁸ si quella non haueranno pagato; et acio questo non vada |¹³⁹ in obiuione, si commenda a lo scriuano che con saputa deli |¹⁴⁰ prefati reverendi s(ignori) debia notare dicti contrafactori et intercessori |¹⁴¹ in suo libro ad futuram rei memoriam. Et niente di mancho, |¹⁴² non obstante tale domanda et intercessione, complito lo anno, |¹⁴³ li pegni sianno messi alo incanto et venduto, come è dicto |¹⁴⁴ di sopra, et sopra li precio di quelli si pilliara la summa |¹⁴⁵ prestata, lo augumento et pena, senza alcuna remissione.

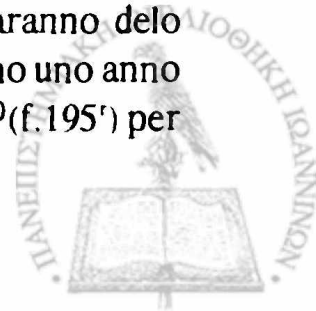
a. Διάβαζε: *vedove*.

¶¹⁴⁶ Et ex nunc, a cio le cose sopradicte habiano effecto, Monsignor ¶¹⁴⁷ Reverendissimo et suo reverendo Consilio, eorum nomine et successorum, si leuano auctoritate ¶¹⁴⁸ et potestate di fare contra la presenti capitulatione declarando che, ¶¹⁴⁹ si per alcuno tempo contra quella facessero per qualuor respecto ¶¹⁵⁰ ouero occasione, ex nunc prout ex tunc, sia di nissuno valore, ¶¹⁵¹ et non obstante loro concessione li signori del Monte et gouernatore ¶¹⁵² sonno obligati persequire loro officio con rigore, qualcunche cosa ¶¹⁵³ facente in contrario non obstante, a cio la summa prestata, ¶¹⁵⁴ augumento et pene siano infallenter pagate et non sianno ¶¹⁵⁵ remesse, ne pardonate, ne anchora lo tempo allon-¶¹⁵⁶ gato.

¶¹⁵⁷ (f. 194^v) Item, dicto gouernatore, scriuano et signori saranno tenuti ¶¹⁵⁸ exercitare loro officio dui jorni de la septima<na> non sollennizzata ¶¹⁵⁹ de la Sancta Romana Ecclesia, cioe lo di lune et lo di venere, ¶¹⁶⁰ et si acadera festa solemne in dicti jorni sara a libertate ¶¹⁶¹ deli seignori et gouernatore transferire quella in altro ¶¹⁶² jorno, o prima o poi, dummodo siano dui jorni la septimana, ¶¹⁶³ in li quali la matina dauanti desinare et la sera dapoi ¶¹⁶⁴ mezo jorno compariranno ala casa del Monte per dicto exertitio. ¶¹⁶⁵ Et accio lo populo sappia quando si jmpresta, si ordina che ¶¹⁶⁶ durante dicto exercicio si metta ala fenestra che risponde ¶¹⁶⁷ in piazza una bandiera deputata per dicto Monte, et finito ¶¹⁶⁸ dicto exercicio dicta bandiera sia leuata.

¶¹⁶⁹ Item, perche lo gouernatore è obligato habitare in la casa ¶¹⁷⁰ del Monte per segura guardia a suo risico et durare fatigha ¶¹⁷¹ in tale exercitio et similmente lo scriuano ha da sopportare ¶¹⁷² trauallio, si deputa alo gouernatore florini currenti di ¶¹⁷³ Rhodo ducento et a lo scriuano cento per loro stipendio, et ¶¹⁷⁴ tanto quanto basta per lo loghero dela case. Et accio queste ¶¹⁷⁵ summe non si paghino del capitale del Monte et vengha ¶¹⁷⁶ a diminutione, si ordina che caduno che pilliara impresto ¶¹⁷⁷ del Monte sia tenuto et obligato pagare cada mese ¶¹⁷⁸ uno denaro per florino, lo quale denaro, in la fine del ¶¹⁷⁹ anno o prima, in la ricuperatione o venditione deli ¶¹⁸⁰ pegnori, sara rescosso del dicto gouernatore cum seueritate, ¶¹⁸¹ nulla habita personarum acceptione, acio dela summa pro-¶¹⁸² ueniente di questo augumento si paghino li predicti ¶¹⁸³ stipendij et loghero, et lo superhabundante sara distri -¶¹⁸⁴ buito ad pias causas in lo modo infrascripto. Et si ¶¹⁸⁵ in la fine delo anno non si trouasseno di augumento ¶¹⁸⁶ tanti denari che bastasseno ali predicti pagamenti, li ¶¹⁸⁷ predicti ufficiali pilliaranno delo anno sequente, si gia ¶¹⁸⁸ non si trouasseno pegnori che passasseno uno anno ¶¹⁸⁹ contra la presente constitutione et che fusseno inuechiati ¶¹⁹⁰ (f. 195^r) per

Cxxxv

per colpa del gouernatore et seruano et in questo caso sara
 Imputate a loro negligentia et sara a danno loro et statum
 li officiali successori quelli farano vendere
 Item anno pagati li salarii et loggheri sopradditi et inhora
 lo dessepe si faranno in se rapse et altri vtili del Monte
 lo augmento no demora in dicto monte e ordinato et dicti
 s^{ore} domo uicina a mens^{ore} p^{mo} de la p^{ma} restante dilo
 augmento et di r^oplio de la sua p^{ma} s^a et promittati
 del thesoro su distribuischi mo^{re} p^{mo} de Dio apone et
 hanste p^{mo} abisognose
 Item lo predetto seruano sara obligato seruire in suo libro
 attli et in kazano seruitate pe lo gouernatore et stare
 attento et sapere si parturano di rhodo et si aluno di q^{li}
 parturano lo fare sapere a mens^{ore} p^{mo} et suo r^oplio
 ano in loco di quello partira sia messo unaltro et si
 p negligentia o/ oltrante dote seruano mo sora la p^{ma} dicta
 notia rada in pena di p^{ma} e lofficio et lo salario di quello
 ano p quato l^{ta} exercitatio
 Item a no si lin ogni occasione di v^{ma} e statuto et
 li officiali del dicto monte no possino acceptare aleno dono
 arhora minime p occasione de dicto officio et si retiazano
 p^{mo} lofficio et lo salario di q^{to} ano applica do ad p^{ma}
 l^{ta} s^{ore} p^{mo} dicta
 Item p tenare ogni occasione di q^{le} se q^{re} si potuano
 allegare colza dicto monte se protestach^{re} et si uera nauigare
 dicti denari si faccia seruare p et si li aradica p un duo
 de fastio et unaltro no fara l^{ta} messa a soma s^{ore} et
 p^{ma} seruado o/ no seruando nauigara et fara a suo
 usite et li p^{ma} seruare obligati in lo ma^{re} p^{mo} dicto
 Item p et lo progresso del tempo et operatione de li
 negotij gnerano variatione lesse uerano noue promissione
 Alons^{ore} p^{mo} et suo r^oplio si hano restituito pot^{re}
 agiongere a queste capitulatione q^{to} a loro parca iust
 sara p mantenimento di questo monte

colpa del gouernatore et scriuano, et in questo caso sara ¹⁹¹ imputato a loro negligentia et sara a damno loro et statim ¹⁹² li officiali successori quelli faranno vendere.

¹⁹³ Item, acio pagati li salarij et logheri sopradicti et anchora ¹⁹⁴ le despese si faranno in le capse et altri utensili del Monte ¹⁹⁵ lo augumento non demori in dicto Monte, è ordinato che dicti ¹⁹⁶ signori danno noticia a Monsignor Reverendissimo dela summa restante delo ¹⁹⁷ augumento, et di consilio de la sua Reverendissima Signoria et procuratori ¹⁹⁸ del Thesoro la distribuischino per l' amor de dio a poure et ¹⁹⁹ honeste persone abisognose.

²⁰⁰ Item, lo predicto scriuano sara obligato scriuere in suo libro ²⁰¹ quelli che intraranno securitate per lo gouernatore et stare ²⁰² attento et sapere si partiranno di Rhodo, et si alcuno di quelli ²⁰³ partiranno, lo fare sapere a Monsignor Reverendissimo et suo reverendo Consilio, ²⁰⁴ acio in loco di quello partira sia messo un altro, et si ²⁰⁵ per negligentia o oltramente dicto scriuano non dara ^b la predicta ²⁰⁶ noticia, cada in pena di perdere l' officio et lo salario di quello ²⁰⁷ anno per quanto l' hauera exercitato.

²⁰⁸ Item, acio si leui ogni occasione di usura, è statuto che ²⁰⁹ li officiali del dicto Monte non possino acceptare alcuno dono ²¹⁰ anchora minimo per occasione de dicto officio, et si contrafaranno, ²¹¹ perdino l' officio et lo salario di quello anno, applicando ad ²¹² *pias causas supra dictas*.

²¹³ Item, per leuare ogni occasione di querele le quale si poteriano ²¹⁴ allegare contra dicto Monte, se protesta che chi ^c vorra nauigare ²¹⁵ dicti denari li faccia securare, perche, si li accadera piu uno ²¹⁶ desastro che un altro, non sara admissa alcuna scusa, et ²¹⁷ pure securando o non securando nauigara et fara a suo ²¹⁸ risico, et li pignori seranno obligati in lo modo sopradicto.

²¹⁹ Item, perche lo progresso del tempo et executione deli ²²⁰ negotij generanno variatione, le quale ricercano noue prouisione, ²²¹ Monsignor Reverendissimo et suo reverendo Consilio si hanno reseruato potere ²²² agiongere a queste capitulatione quello a loro parera neces-²²³sario per mantenimento di questo Monte.

b. *dora* στο χφ.

c. Μετά τη λέξη αυτή γραφτηκε u [= uno?] που έπειτα διαγράφτηκε.

B.

Αναθεωρητικές και συμπληρωματικές διατάξεις

1516, Μαρτίου 16
(*ab incarnato Christo* 1515)

National Library of Malta - Arch. 404 (Liber Bullarum, 1515), φ.218^r-219^r.

Στο αριστερό περιθώριο του φ. 218^r σημειώθηκε: *Capitulationes Montis Pietatis*.

¶¹ (f. 218^r) *Capitulationes Montis Pietatis addite die XVI^a Martij* ¶² 1515
ab incarnatione; pro reliquis require in libro 1505, folio 192.*

¶³ *Per parte del Reverendissimo S(ignor) Gran Maestro et suo reverendo Consilio che dio* ¶⁴ *li salui et mantengha, amen.*

¶⁵ *Si fa noto a tutti et a cadauno, che sua Reverendissima Signoria con deliberatione* ¶⁶ *del suo reverendo Consilio hanno deliberato per amor de dio et* ¶⁷ (f. 218^v) *maiore commoditate del suo populo renouare alcuni capituli dele* ¶⁸ *articulatione facte sopra lo exercitio del officio del Monte de Pietate* ¶⁹ *de la citta di Rhodo.*

¶¹⁰ *Et prima, ordinano, volliano et commandano, che da questo jorno* ¶¹¹ *in auanti li reverendi signori del dicto Monte et gouernatore non possino* ¶¹² *prestare a una sola persona piu de cento florinj di Rhodo currentj.*

¶¹³ *Item, llchell si prestino a persone bisognose, per le quale è stato facto dicto Monte* ¶¹⁴ *et non a persone opulente, secondo la discretione deli dicti reverendi signori.*

¶¹⁵ *Item, ordinano et commandano, che da questo jorno in auanti lo dicto Monte* ¶¹⁶ *non pilli sinon mezo denaro per florino ogni mese, tanto deli* ¶¹⁷ *denari prestati per lo passato quanto etiam di quelli si prestaranno* ¶¹⁸ *per lo aduenire.*

¶¹⁹ *Item, ordinano et comandano, che sia obseruato lo articulo dele prime* ¶²⁰ *capitulatione del Monte antedicto, che non si presti per piu longo tempo che* ¶²¹ *per uno anno, acio tutto zorno possa partecipare dela comodita del*

* Βλ. το έγγο. Α.

innocentia p[ro]prietate del suo capitale condonne alcuni capitali de le
articulatione et parte sopra le esumbe del offcio del nato de morte
de la n[ost]ra di 2400

F[er]ma ordinano volliano et comandano et daquesto jorno
jnanche le ff[er]re del d[omi]no monte et governacione eoffino
pestore a una p[er] anna o[mn]i de renta plain di 2400. curech

F[er]ma se questo a g[er]one bygnosi e leguati e parte facto d[omi]no monte
et no regerone opulente p[ro] la disuone del d[omi]no ff[er]re sig[no]

F[er]ma ordinano et comandano et daquesto jorno jnanche le d[omi]no monte
ma g[er]one p[er] mezo genova e f[er]ano ogni mese tanto deli
denari questi et le p[er]tate q[ua]nto che di quelli p[er] passano
g[er]one aduone

F[er]ma ordinano et comandano et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma
rapulata del monte m[un]dano et me li c[er]chi e me li c[er]chi f[er]a
p[er] una p[er] anna f[er]a come e[st]t[er]no p[er] mezo genova de la p[ri]ma d[omi]no monte
Et a p[er] mezo genova et p[er] mezo f[er]a lo p[er] mezo genova de la
p[ri]ma et a p[er] mezo genova de la p[ri]ma et a p[er] mezo genova de la p[ri]ma

F[er]ma ordinano et comandano et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma
rapulata del monte m[un]dano et me li c[er]chi e me li c[er]chi f[er]a
p[er] una p[er] anna f[er]a come e[st]t[er]no p[er] mezo genova de la p[ri]ma d[omi]no monte

F[er]ma ordinano et comandano et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma
rapulata del monte m[un]dano et me li c[er]chi e me li c[er]chi f[er]a
p[er] una p[er] anna f[er]a come e[st]t[er]no p[er] mezo genova de la p[ri]ma d[omi]no monte

F[er]ma ordinano et comandano et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma
rapulata del monte m[un]dano et me li c[er]chi e me li c[er]chi f[er]a
p[er] una p[er] anna f[er]a come e[st]t[er]no p[er] mezo genova de la p[ri]ma d[omi]no monte

F[er]ma ordinano et comandano et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma
rapulata del monte m[un]dano et me li c[er]chi e me li c[er]chi f[er]a
p[er] una p[er] anna f[er]a come e[st]t[er]no p[er] mezo genova de la p[ri]ma d[omi]no monte
de altro et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma rapulata del monte m[un]dano
et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma rapulata del monte m[un]dano
de altro et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma rapulata del monte m[un]dano
et f[er]a obsequio de cabala de la p[ri]ma rapulata del monte m[un]dano

Εγγραφο Β (στ. 7-38)

[Nat. Libr. Malta-Arch. 404, φ. 218^r]

Monte. ¹²² Et si notifica a tutti che, passato sara lo anno et li XV jorni dela ¹²³ grida et altri XV dela incantatione, li pegni se venderanno senza ¹²⁴ nissuna remissione.

¹²⁵ Item, ordinano et comandano, che tutte persone, di qualunque stato et ¹²⁶ conditione siano, che hanno pegnori in dicto Monte, li quali ¹²⁷ passano lo anno delo imprestito, vadino a recuperare quelli ¹²⁸ infra lo termine de jorni XV proximi, altramente passato ¹²⁹ sara dicto termine li pegnori se venderanno, secondo le antique capitulatione.

¹³⁰ Item, ordinano che nissuna persona presumi portare pegnori ¹³¹ de altri che sui proprij, et si pure li portara, sia obligata ¹³² nominare la persona de chi sono li pegnori, et la pecuniale quale ¹³³ vole li sia imprestata si ha da seruire per lo patrone deli ¹³⁴ pegnori, o di quello che domanda lo imprestito; et casu quo ¹³⁵ sia trouato in mentitia, pagara la pena di ducati X, da essere ¹³⁶ distributa ad *pias causas*. Et volliano in questo si obserui ¹³⁷ lo articulo de le prime capitulatione, contra quelli che sotto falsi ¹³⁸ nomi piglaranno maior summa de florenj cento.

¹³⁹ (f. 219^r) Item, considerato che tutti li denari del dicto Monte sonno sopra ¹⁴⁰ li pegnori, li prefati Reverendissimo S(ignor) Gran Maestro et suo reverendo Consilio ¹⁴¹ ordinano che lo dicto gouernatore sia diligente in fare recuperare ¹⁴² li pegnori o quelli vendere passato lo anno, acio prima si possa ¹⁴³ pagare il loghiero dela casa et poi lo suo salario et del scriuano ¹⁴⁴ de l' augumento deli denari imprestati. Et quando fusse negligente ¹⁴⁵ in la dicta vendita et non si trouassino denari per lo suo pagamento, ¹⁴⁶ passato lo termine del suo gouerno, hauera pacientia et sara imputato ¹⁴⁷ a sua negligentia. Et recuperandosi poi dicto augumento sara distributo ¹⁴⁸ ad *pias causas*, non obstante le capitulatione del dicto Monte, ¹⁴⁹ quale furono facte del anno 1505, registrate in lo libro predicto, ¹⁵⁰ folio 192.**

** Πρβλ. τον στ. 2.

ABSTRACT

THE MONTE DI PIETÀ OF THE KNIGHTS OF ST JOHN ON MEDIAEVAL RHODES (1505,1516)

by
Zacharias N. Tsirpanlis

As far as we know, the first «charitable pawnshop» (*Monte di Pietà*) in Greece was established by the Knights of St John in 1505 in the capital of their island state, Rhodes. The second was established by the Venetians in Chandax (Iraklio, Crete) much later, in 1613, and was followed by others in Rethymno and on the Ionian Islands.

This article publishes for the first time the rules and regulations of the Rhodian *Monte di Pietà* and the terms that were added or revised eleven years later (1505,1516). The relevant documents are in the Knights' archive in Malta (*National Library of Malta*, Arch. 396, f. 192^r-195^r, and Arch. 404, f. 218^r-219^r).

The writer critically examines the information found in the documents, and discusses the purpose of the establishment, its administrative structure (director, scribe, and two supervising knights), and its mode of operation (how the pawned goods were received and valued, how the loan was made, how the sale by auction was run, how long the *Monte* operated, its expenses and income, how the interest or the surcharge was levied, how the profits were used). The writer also compares the legislative framework of the Rhodian *Monte* with the regulations governing similar establishments in other cities. Lastly, he examines, through the operation of a non-profit credit institution, the Knights' social conscience alongside their realistic commercial and financial acumen.

